

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Дипломна робота бакалавра
на тему:
«ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ОСНОВНІ
НАПРЯМИ УСУНЕННЯ ІСНУЮЧИХ ДИСПРОПОРЦІЙ»

Виконала студентка 4-го року навчання
за спеціальністю 051 «Економіка»
Романьок Юлія Володимирівна
Керівник: Доц. Мірошніченко Вікторія Володимирівна
Рецензент _____
Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« ____ » _____ 2022р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	6
1.1. Сутність і чинники регіонального розвитку	6
1.2. Сучасний інструментарій забезпечення регіонального розвитку	11
1.3. Світовий досвід розвитку регіонів на основі принципів Європейської регіональної політики	17
Висновки до розділу	1
23	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	25
2.1. Інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку в Україні	25
2.2. Аналіз особливостей розвитку регіону	29
2.3. Оцінка сучасного стану державної політики регіонального розвитку	32
Висновки до розділу	2
39	
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	41
3.1. Формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону	41
3.2. Активізація регіонального розвитку шляхом децентралізації економіки	44
3.3. Запровадження співробітництва територіальних громад як інноваційного інструменту регіонального розвитку	51
Висновки до розділу	3
55	
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

В останні роки Україна перебуває на етапі реформування відносин «держава-регіони». На тлі суттєвої диспропорції розвитку регіонів 2022 рік передбачає стати роком зростання спроможності територіальних громад.

Фрагментарне використання переваг географічного розташування, широкого ресурсного, економічного, трудового потенціалу зумовило посилення регіональних диспропорцій. В подальшому це призвело до екстенсивних типів регіональних економічних значної частини регіонів України, що негативно впливає на показники інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності, посилення впливу нестабільної зовнішньоекономічної ситуації, коливань ринку на соціально-економічний стан регіонів.

Планування соціально-економічного розвитку регіону в умовах становлення децентралізації та трансформування регіональних диспропорцій, стимулювання структурних перетворень зумовили актуальність дослідження.

Диспропорційність розвитку економіки регіонів держави у своїх роботах розглядали численні вітчизняні та зарубіжні науковці. Серед вітчизняних науковців, які присвятили свої роботи вивченню проблематики регіональної політики та асиметричності соціально-економічного розвитку в регіонах України слід виділити наступних: В. Бондаренко, М. Бутко, З. Варналій, З. Герасимчук, В. Геєць, С. Гриценко, Б. Губський, Б. Данилишин, Я. Жаліло, В. Кравців, Н. Кузьминчук, Е. Лібанова, В. Лучик, М. Мельник, С. Мочерний, А. Мокій, І. Сторонянська, В. Чужиков, С. Шульц та ін. Досліджувану тему у своїх роботах розкривали наступні іноземні науковці: Х. Бос, Т. Альвес, Г. Гожелак, О. Гранберг, Ф. Коуел, Ф. Монфор, М. Сіньореллі, П. Толберг, Г. Тейл. За результатами попередніх досліджень, було сформовано фундаментальні та прикладні засади дослідження диспропорцій у територіальному розвитку регіонів держави, розроблено та проаналізовано досвід реалізації регіональної політики різних країн. Подальшого дослідження вимагає проблематика подальшого вивчення та обґрунтування, адаптування до зміни соціально-економічних умов розвитку регіонів з метою забезпечення

подальшого розвитку регіонів України та усунення існуючих диспропорцій.

Мета і завдання дослідження. Вивчення інструментів регіонального розвитку України, та окреслення шляхів усунення існуючих диспропорцій розвитку регіонів.

Відповідно до зазначеної мети передбачено виконання ряду основних **завдань:**

- узагальнити теоретичні підходи трактування поняття «регіональний розвиток»;
- обґрунтувати наявний інструментарій забезпечення регіонального розвитку відповідно до взаємодії чинників, які на нього впливають;
- вивчити теоретичні основи побудови стратегії соціально-економічного розвитку регіону;
- охарактеризувати стан інституційно-правового забезпечення регіонального розвитку в Україні, та напрямки усунення їх диспропорцій;
- провести оцінку реалізації вітчизняної політики регіонального розвитку;
- розглянути зарубіжний досвід розвитку регіонів відповідно до принципів Європейської регіональної політики;
- окреслити напрямки усунення диспропорцій регіонального розвитку;
- спрогнозувати вектори удосконалення формування інструментів регіонального розвитку України.

Об'єктом дослідження є механізм формування інструментів регіонального розвитку в умовах економічної кризи.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, пов'язані з використанням інструментів регіонального розвитку та усунення існуючих диспропорцій.

Методи дослідження. У процесі дослідження використали загальнонаукові методи дослідження, зокрема: 1) теоретичного узагальнення та системної оцінки під час окреслення економічної природи регіонального розвитку, застосування інструментів розвитку регіонів; 2) аналізу, синтезу,

графічного зображення під час характеристики етапів реалізації державної політики усунення диспропорцій регіонального розвитку регіонів; 3) групування та порівняння під час розробки подальших напрямків удосконалення розвитку регіонів.

Інформаційною базою дослідження виступили Конституція України, Закони України, Укази Президента України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, матеріали Держаної служби статистики України та її регіональних підрозділів, монографії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, інформаційні та аналітичні бюлетені, економічні та суспільно-політичні огляди, інформаційні матеріали міжнародних асоціацій.

Наукова новизна даної роботи полягає у визначенні теоретичних підходів та практичному вирішенні окремих питань, пов'язаних з удосконаленням механізму формування інструментів регіонального розвитку в умовах економічної кризи.

Практичне значення роботи полягає в тому, що основні положення, рекомендації та висновки можуть бути використані у визначенні перспектив регіонального розвитку України.

Розділ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Сутність і чинники регіонального розвитку

У період тимчасово окупованих територій, попередження утворення екологічних катастроф та зменшення негативного впливу промислового виробництва, реформування економіки з метою вступу до ЄС, проблематика усунення диспропорцій регіонального розвитку є надзвичайно актуальними. Дослідження питань регіонального розвитку притаманно як для окремих країн, так і для об'єднань країн в цілому. До прикладу, утворення ЄС передбачає виділення 254 регіонів.

Зростання конкурентоспроможності регіонів, підвищення рівня добробуту населення, а також активізація соціально-економічного розвитку знаходиться у тісному взаємозв'язку із ступенем концентрації державного управління та збалансованого просторового розвитку країни.

Поява міжрегіональних диспропорцій зумовлює негативний вплив на динаміку соціально-економічного розвитку.

В Україні під поняттям «регіон» розуміється «територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя» [1]. Однак, у наукових колах мають місце дискусії з приводу визначення регіону, як економічної категорії. Відсутність чіткості у трактуванні категорії «регіон» є свідченням значної різноманітності тлумачень. Одна із причин такої ситуації полягає в тому, що регіон може мати економічну, географічну, політичну, історичну та іншу природу, і це значно розширює методологічні межі поняття [27, с.6]. Регіон як суб'єкт економічної діяльності є територією, що має свою, дещо відмінну від інших, спільність географічних, економічних, соціальних і політичних чинників або умов [24, с.7].

У наведеному контексті кожен регіон є певною територіальною системою, що містить чотири компоненти [24, с.16]:

- населення (людське або соціальне середовище);
- територію з певними регіональними межами (природне середовище);
- економіку як сукупність суб'єктів господарювання на цій території;
- владно-управлінську підсистему регіону (територіальні органи влади та управління).

Перші три компоненти утворюють так звану тріаду (населення – природа – господарство) як об'єкт управління в регіонах, а останній є суб'єктом управління. Графічно, взаємозв'язок компонентів регіону представлений на рис.1.1.

На рис 1.1. наведені компоненти (соціальне та природне середовище, суб'єкти господарювання) виступають потенціалом або виникненням диспропорцій розвитку регіонів.

Поширеним є виокремлення двох підходів до трактування суті регіонального розвитку [6, с. 20]:

1. Розвиток регіону – багатоаспектний процес, що розглядають з точки зору сукупності різних економічних та соціальних цілей. Під ним розуміють режим функціонування регіональної системи, орієнтація на позитивну динаміку рівня життя населення та якісних параметрів, забезпечення сталого, збалансованого відтворення соціального, економічного, ресурсного та екологічного потенціалу території.

Суб'єкт управління

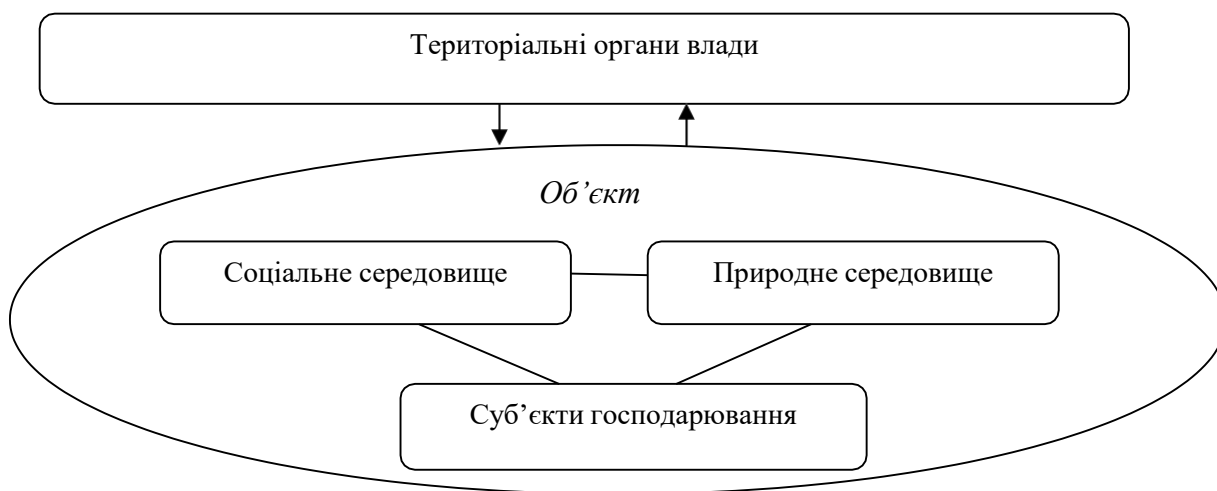

Рис. 1.1. Схематичне зображення регіону як економічної категорії [27]

2. «Під регіональним розвитком розглядають будь-які, не обов'язково прогресивні, зміни економічних і соціальних компонентів відповідно до НТП, зростаючого впливу міжрегіональної і міждержавної конкуренції, зростання значення державного управління макро- і мікроекономічними процесами».

«У свою чергу, розвиток регіонів як економічного простору є розвитком елементів продуктивних сил (факторів виробництва) у просторовому середовищі, де останній має відносно замкнену форму, обумовлену територіальним розподілом праці, а саме просторовим відособленням окремих елементів суспільної праці на основі специфіки вироблених продуктів і своєрідності умов їх виробництва» [27, с.19].

При цьому, ґрунтуючись на системному підході, необхідно виділити основні ознаки такого розвитку, серед яких можуть бути [27, с.19]: оптимальна просторова організація економічних процесів; сприятливість (комфортність) місця існування людини; оптимальні фінансові потоки в розвиток території; інвестиційна привабливість території; ефективне використання території як стратегічного ресурсу; стан матеріально-технічних об'єктів і землі; органічна єдність старого і нового в архітектурно-композиційному просторі території.

Фактори регіонального розвитку включають в себе сукупність умов та аргументів, що впливають на регіональний розвиток, на які слід було б зважати при вивченні особливостей формування політики регіонального розвитку або вирішенні її окремих проблем.

Пошук факторів регіонального розвитку передбачає виділення найбільш характерних із них для всіх регіонів без винятку, які чинять вирішальну дію відтворювального процесу у встановлених межах. Серед таких можна назвати: географічні, економічні, соціальні, політичні, культурні та ін. [27, с.21].

Процес формування ефективної регіональної політики знаходиться під впливом зовнішніх факторів здійснюється на основі комплексного врахування основних соціально-регіональних атрибутів та соціально-економічних характеристик регіону. Вплив зовнішніх факторів знаходить у співвідношенні з

окремими внутрішніми факторами регіонального розвитку, зокрема соціально-економічними та суспільно-територіальними характеристиками регіону, що схематично наведено на рис. 1.2.

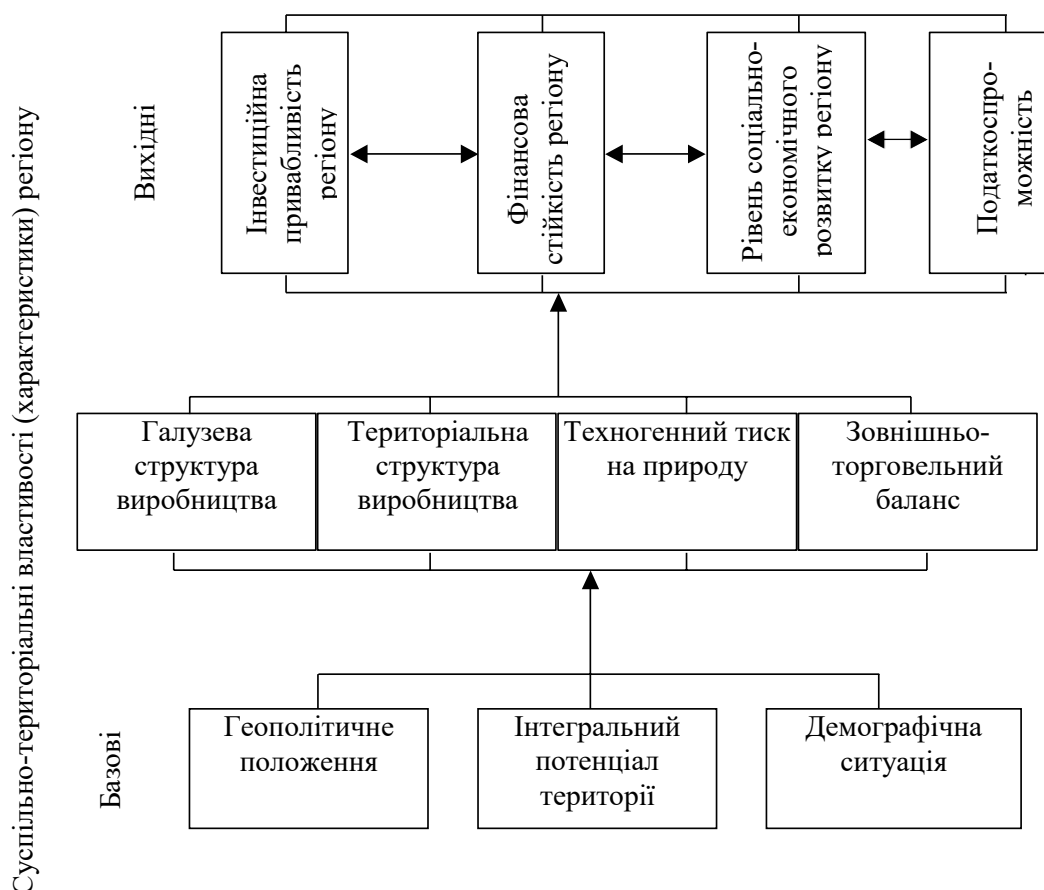

Рис. 1.2. Фактори регіонального розвитку регіону [27]

Дедалі більшого значення набуває вплив фактору регіонального розвитку – конкуренція, що формується під впливом ринкових відносин між його учасниками суб'єктами незалежно від рівня та сфери суспільного виробництва. Конкуренція проявляється на прикладі зміни взаємовідносин регіонів у частині перерозподілу державного фінансування, розміщення стратегічних об'єктів, дотацій регіонів та ін.

Названі характеристики перебігу економічних процесів співвідносяться між собою таким чином: «властивості функціонування регіональної економічної системи виявляються в міру відмінностей щодо швидкості перебігу економічних процесів: стосовно виникнення загроз – у появі безпосередньої небезпеки, що проявляється в наявності відносно великої

частоти і діапазону змін (трендів) у швидкостях (темпах приросту) перебігу економічних процесів; стосовно виникнення ризиків – у появі потенційної небезпеки, що проявляється у високій частоті або ймовірності виникнення втрат (збитку); стосовно виникнення викликів – у появі реальної небезпеки, що проявляється в безповоротному характері змін (трендів) у швидкостях (темпах приросту) перебігу економічних процесів» [9, с.8].

На тлі подій військового стану, вагомих руйнувань інфраструктури, промислового комплексу східних та центральних регіонів України більше тисячі підприємств прийняло рішення про релокацію виробництва у західні регіони України. Суттєві міграційні процеси вимушено переміщених осіб в найближчий період не передбачають їх повне повернення через значні руйнування та мінування звільнених міст та селищ України. За цих умов очікується значне навантаження на інфраструктуру західних та центральних регіонів, які прихистили вимушено переселених осіб, виробничі потужності підприємств з інших регіонів. У підсумку наявна ситуація призведе до зміни існуючих диспропорцій вітчизняних регіонів в міру їх здатності адаптуватись до нових викликів та перспектив залучення державних та іноземних інвестицій з розбудови та відновлення військових пошкоджень.

Отже, серед ключових завдань державного управління регіонального розвитку слід виділити формування балансу використання наявних факторів з позицій максимізації розвитку кожного окремого регіону. Вибір оптимального варіанту, серед множинних випадків факторів розвитку господарської активності населення регіону у поєднанні з компенсацією недостатності подібної активності в тому чи іншому регіоні. Мається на увазі зміщення акцентів з максимізації ролі розвитку регіону на рівні держави, до максимізації ролі розвитку комплексності регіону. Наявна ситуація вимагає перегляду чинної системи економічно необґрунтованого розділення виробничих процесів між різними регіонами, зміни підходів промислового розвитку регіонів з метою забезпечення захисту навколишнього середовища.

1.2. Сучасний інструментарій забезпечення регіонального розвитку

Існуючий інструментарій регіонального розвитку направлений на формування та реалізацію державної політики збалансованого розвитку регіонів України. Він залежить від соціально-економічних, історичних, технічних, інформаційних, умов функціонування регіону. Питання становлення інструментарію регіонального розвитку сягає початку становлення незалежності України.

У 1999 р. було затверджено «Концепцію сталого розвитку населених пунктів», яка стала «основою для розроблення відповідних нормативно-правових актів і програм соціально-економічного розвитку населених пунктів» [45]. У 2000 р. Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст [46].

У 2006 р. схвалено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 р., спрямовану на «підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу, забезпечення розвитку людських ресурсів, розвитку міжрегіонального співробітництва, створення інституціональних умов для регіонального розвитку» [47]. Наприклад, державним бюджетом на 2022 р. заплановано фінансування 4,5 млрд грн. для цілей регіонального розвитку.

У свою чергу у 2014 р. було представлено оновлену «Державну стратегію регіонального розвитку» на період до 2020 р., стратегічними пріоритетами якої визначено «підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів», територіальну соціально-економічну інтеграцію і «просторовий розвиток та ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку» [44]. Наразі діє «Державна стратегія регіонального розвитку» на 2021 – 2027 рр. Стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року визначено розвиток та солідарність, орієнтований на людину – жити гідним життям у згуртованій, децентралізованій, конкурентній та демократичній Україні, забезпечуючи ефективне використання внутрішнього потенціалу території та її

спеціалізацію для сталого розвитку, сприяючи таким чином покращенню добробуту та доходів громадян, створювати умови і водночас досягти згуртованості в соціальний, гуманітарний, економічний, екологічний та просторовий виміри. Інструментами реалізації даної Стратегії визначено плани заходів щодо її реалізації на 2021 – 2023 і 2024 – 2027 рр., «програми та проекти регіонального розвитку, регіональні стратегії розвитку і плани заходів з їх реалізації, державні програми щодо розвитку транскордонного співробітництва, соціально-економічного розвитку територій, угоди щодо регіонального розвитку» [42].

У період подій 2022 р. відбувається зміна взаємодії між регіонами України в напрямку підтримки та перерозподілу виробничих потужностей з метою збереження діючих підприємств, їх термінової релокації, міграції населення до західних та центральних регіонів.

Подальше формування державної політики зі збалансованого розвитку регіонів та їх відновлення у післявоєнний період передбачає ряд діючих обмежень [8, с. 48]: інструменти формування державної політики повинні швидко реагувати на суспільні зміни; фактична та методологічна основа для формування державної політики має бути всеохоплюючою та вирішувати питання, що потребують державного втручання, зокрема; проект державної політики повинен зосередитися на досягненні чітких результатів; довірою населення має користуватись проект державної політики.

Формування та реалізація успішної державної політики є надзвичайно важливою складовою економічного розвитку регіону та держави. І найважливішим є практична спрямованість можливість її втілення в життя. Однак, нині цей напрям розробки політики регіонального розвитку є «Ахіллесовою п'ятою» державного менеджменту. Тому вирішення цих проблем є нагальними для України. Існує низка й інших проблем розробки та реалізації політики регіонального розвитку. Експерти «Міжнародного центру перспективних досліджень» виділяють ряд недоліків діючої «державної політики регіонального розвитку», зокрема [17]:

- відсутнє чітке розмежування між програмним документом, який має визначати національну стратегію розвитку, та спеціалізованим державним політичним документом, який реалізує стратегію;
- система програмних документів недостатньо продумана, а її реалізація пов'язана з рішеннями, які часто не є економічними, а політичне значення, не завжди до уваги береться зарубіжний досвід;
- неузгодженість стратегічних документів і програм із політичними пріоритетами;
- недостатній зв'язок політичних документів із бюджетним плануванням;
- порушення принципу цілісності розвитку держави.

Розробка ефективної політики розвитку регіонів можлива лише при використанні інструментів економічного, правового, організаційного, фінансового, освітнього, інформаційного та іншого характеру. Так, під інструментом державної політики розуміють «специфічні засоби, за допомогою яких політика як реакція на проблему впроваджується в життя» [17]. Розглянемо їх більш детально.

Загальна типізація інструментів державної політики передбачає виділення наступних груп: інформаційні, фінансові, владні і структурні. Найбільш поширеними видами таких інструментів виділяють:

- фінансове забезпечення, включає в себе надання дотацій, субсидій, інших соціальних виплат, з метою регулювання локальних витрат;
- приватизація, розширення обсягів приватного сектору, створення підприємств з державною часткою, що підвищує ефективність та контроль за використанням державного майна та ресурсів приватних підприємств;
- адміністративні методи, передбачає створення обмежень у випадку проведення державного управління та контролю;
- законодавчі норми, є базовими та визначальними у регулюванні соціальних взаємовідносин та реалізації державних програм розвитку регіонів;
- податковий інструмент направлений на перерозподіл ресурсів за

участі податкової системи, окреслює взаємовплив суспільства, підприємств, держави.

«Вибір інструментів державної політики безпосередньо пов'язаний з соціально-економічними, політичними, історичними, інформаційними, технічними, суспільними умовами, а також залежать від жорсткості державно-управлінських дій. Суттєвими факторами при визначенні інструментів державної політики є доцільність, предметність та практичність, відповідність існуючим суспільним потребам, що специфічно впливає на вибір інструменту та політики загалом» [14, с.15].

Розглянемо більш детально наступний інструмент регіонального розвитку та усунення існуючих диспропорцій – планування. Його використання має пріоритетний (рекомендаційний) характер, або індикативний (вказівний). Відмінною ознакою індикативного планування є можливість здійснювати коригування плану розвитку з урахуванням змін, що відбуваються в розвитку ринкових відносин.

Проведення індикативного планування передбачає виконання ним певних функцій, зокрема: аналіз історії розвитку регіону, так званий ретроспективний аналіз, визначення та обґрунтування цілей, прогнозування темпів та умов збалансованого економічно-соціального розвитку, розроблення системи прямих державних адміністративних й економічних важелів і стимулювання реакцій, формування цільових комплексних програм, координація економічної діяльності внутрішніх і зовнішніх суб'єктів ринкових відносин, узгодження індикативних планів із державним бюджетом. Як доповнення до індикативного планування пізніше на практиці почали використовувати так зване стратегічне планування. «... тут дуже багато чого визначається неформалізованими чинниками: досвідом, інтуїцією, кругозором, творчою сміливістю і подібними якостями ключових учасників процесу планування. Це більше мистецтво, ніж рутинний процес. Це завжди штучна («ручна») робота, а не масове виробництво» [27, с.38].

Принципова схема процесу стратегічного ринкового планування включає

декілька стадій: діагностику (аудит) території, у процесі якої визначається її порівняльний (з власним минулим і з іншими територіями) стан; розробку концепції розвитку, що визначає бажаний, з консолідованої точки зору влади, бізнесу і жителів, майбутній стан території; розробку власне стратегії як набору сценаріїв можливого розвитку територіальної ситуації; складання плану першочергових заходів, що передбачає конкретні дії з реалізації стратегії. Потім починається стадія реалізації намічених заходів, під час якої здійснюється контроль досягнення запланованих цілей і на основі оцінки результатів до стратегії вносяться коригування [27; 64].

Важливим елементом ефективності обраних державних інструментів регіонального розвитку виділяють методи стимулювання господарської діяльності у регіонах.

Виходячи з того, що «велика частина чинників, які визначають ступінь сприятливості інвестиційного клімату, діє на регіональному рівні, політика стимулювання інвестицій у розвинутих країнах є прерогативою місцевих органів влади» [27, с.36].

Наступним етапом дослідження питань сучасного інструментарію забезпечення регіонального розвитку виступає вивчення економічне регулювання розвитку регіонів. Воно направлене на підтримку органів державної влади, органів місцевого самоврядування у питання забезпечення регіонального розвитку. Складові економічного регулювання розвитку регіонів представлені на рис. 1.3.

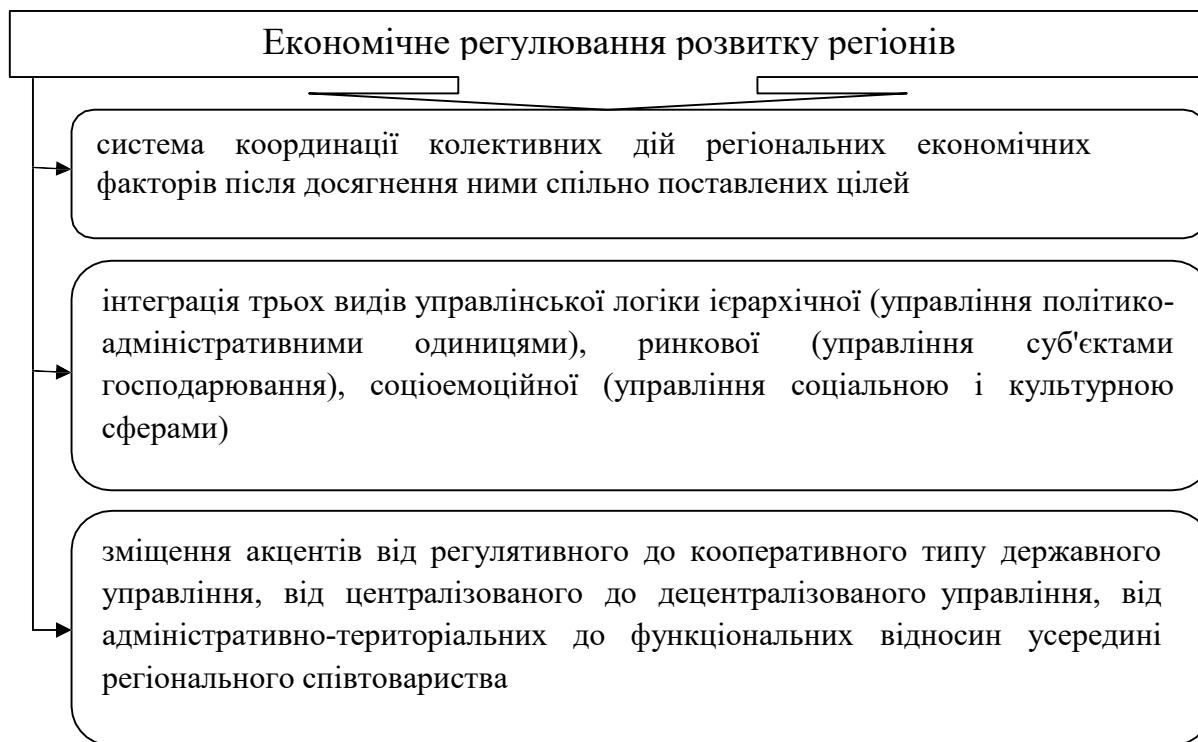

Рис. 1.3. Економічне регулювання регіонального розвитку

На рис 1.3., економічне регулювання регіонального розвитку включає в себе регулювання, інтеграцію та партнерську співпрацю різних рівні управління регіону та господарюючих суб'єктів.

До складових регіонального регулювання можна віднести партнерство, співпрацю регіональних, місцевих органів влади й управління, а також приватного сектору економіки для стимулювання розвитку економіки регіону [27, с.31]: регіональні аспекти стійкого розвитку, що забезпечують збалансоване функціонування основних елементів просторової економіки без зменшення шансів майбутніх поколінь; регіональний маркетинг, орієнтований на потреби цільових груп покупців послуг території; електронний уряд; стратегічне регіональне планування, у процесі якого визначаються найбільш важливі для території тенденції розвитку економіки і суспільства, аналізуються потенціал і зовнішні рамкові умови його підвищення, вибирається теоретична база, що пояснює закономірності регіонального розвитку і причини диспропорцій, визначаються стратегічні цілі, принципи і напрями територіальної економічної політики, а також необхідні інструменти, ресурси і форми контролю; регіональні системи, що є децентралізованою формою

управління й організації території, протилежною традиційним ієрархічним формам.

Закон України «Про території перспективного розвитку» [49] визначає формування умов для активізації: діяльності підприємств у регіонах, що за різних об'єктивних факторів мають проблеми соціально-економічного розвитку; створення нових робочих місць з метою зменшення обсягів безробіття в регіоні та попередити трудову міграцію до зарубіжних країн; залучення додаткових надходжень регіональних бюджетів. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січня 2010 р. № 110-р «Про затвердження правових концепцій України» щодо сфери перспективного розвитку «Перспективне поле розвитку вперше створюється в однофункціональних містах, малих містах з чисельністю населення не більше 50 тис. чол., що дає можливість жителям цих міст почати інвестувати у виробництво товарної експортної продукції, впроваджувати заходи, спрямовані на розвиток сучасної виробничо-ринкової інфраструктури та створення робочих місць.

З метою формування ефективної та дієвої державної регіональної політики направленої на розвиток малих міст доцільно комплексно реалізовувати інструменти організаційного, економічного, інформаційного, фінансового, правового, освітнього характеру. Системність застосування інструментарію забезпечення регіонального розвитку ґрунтується на адекватному прогнозуванні, врахуванні пріоритетних напрямків регіонального розвитку та узгодженні загальнодержавних, регіональних, місцевих інтересів.

Отже, наведена сукупність сучасного інструментарію забезпечення регіонального розвитку включає широкий арсенал засобів і форм, методів, що забезпечують ухвалення та реалізацію регіонального розвитку, фіксування проміжних результатів соціального та економічного регіонального розвитку, що характеризує перебіг розвитку регіонів та усунення диспропорцій регіонального розвитку.

1.3. Світовий досвід розвитку регіонів на основі принципів Європейської регіональної політики

Європейський Союз виступає центром зосередження економічного потенціалу, проте характер розвитку європейських регіонів носить соціально-економічні диспропорції на рівні третини ВВП приєднаних країн. Європейський досвід вирішення диспропорцій регіонального розвитку базується на дотриманні ряду принципів наслідування яких актуально для стратегічного розвитку регіонів України.

Люксембург, найбагатша країна-член з точки зору доходу на душу населення, зараз у сім разів багатша, наприклад, за Румунію-найбіднішу країну, а на регіональному рівні відхилення ще більші. Це мало чим відрізняється від Китаю та Індії. В останніх двох країнах регіони з найвищим ВВП на душу населення мають ВВП, який у сім разів вищий, ніж у найменш розвинутих регіонів. У Китаї понад 60% ВВП виробляється лише на 4% території [22].

Регіональна політика ЄС використовує політичний принцип, відповідно до якого країни і регіони з вищим рівнем ВВП забезпечують солідарність з країнами і регіонами з нижчими показниками соціально-економічного розвитку. Ключовим інструментом подолання диспропорцій регіонального розвитку вимагає інвестицій в інфраструктуру та інноваційну діяльність, освіти, професійну підготовку працівників менш розвинутих регіонах, що у підсумку відкриває нові ринки та розширює економічний потенціал всіх країн-учасників та регіонів.

Просторовий розвиток як фундаментальне явище, що визначає всю людську діяльність і людську систему, став предметом філософського мислення в останній чверті 19 ст., хоча використовується з початку 1930-х років. [20].

Ключовою рисою «просторового розвитку» на рівні регіонів виступає перехід від адміністративного поділу регіонів до їх об'єднання у макрорегіони в межах регіональної інтеграції, міжрегіонального і транскордонного співробітництва, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів.

Існує кілька визначень «просторового планування», перше з яких з'явилося в Європейській хартії регіонального/просторового планування (Торремоліносська хартія): «регіональне/просторове планування» – це географічний вираз соціально-економічної, соціальної, культурної та екологічної політики. Території розробляють територіальні структури для управління та координації галузевої політики для запобігання конфлікту інтересів [20].

Зростає значення локальних особливостей, які проявляються через матеріальні і нематеріальні активи регіонів. Наявна ситуація зумовила виникнення концептуального оформлення регіонального розвитку і зростання, яка отримала назву «політики, що спирається на можливості місць» («place-based policy»). Вона передбачає відхід від традиційних підходів (формування масштабної інфраструктури регіонів, залучення інвесторів на умовах трансфертних виплат для компенсації наслідків промислових реструктуризацій регіону.

Політика направлена на використанні «можливості місць» характеризується ключовими критеріями: 1) наявність довгострокової стратегія розвитку, мета якої направлена на вирішення проблематики неефективного використання ресурсів регіонів та нерівності (боротьба з нерівністю добробуту населення); 2) передбачає формування комплексної інтеграції орієнтованої на визначені регіони, які визначають та узагальнюють місцеві переваги та знання через політичні інституції, які залучають та зв'язуються з іншими для розробки та впровадження суспільних благ та послуг; 3) розвиток системи багаторівневого управління в напрямку передачі повноважень від вищих до нижчих рівнів управління.

Можливим є виокремлення принципів нової регіональної політики [13, с.78]:

- a) можливості зростання є територіальними та існують у всіх типах регіонів;
- b) зосередитися на заохоченні внутрішніх активів як джерела та

основи регіонального розвитку, а не зовнішніх інвестицій та трансфертів;

c) визначити та використати переваги можливостей, які є можливостями;

d) оцінити потенціал зростання який існує на всій території та в усіх типах регіонів, з чітким акцентом на посиленні регіональної конкурентоспроможності;

e) необхідність розроблення довгострокових стратегій, спрямованих на інтегроване локальне середовище;

f) спираючись на підхід знизу вгору та скоординоване багаторівневе управління для підвищення ролі місцевих та регіональних суб'єктів; регіональні інституції, включаючи бізнес та інших соціальних партнерів;

g) зосередження на м'яких факторах розвитку, таких як можливості, інновації та інновації бізнесу та державного сектора, міжфірмові мережі;

h) нові розуміння та підходи до вимірювання економічного зростання підкреслюють якість людського капіталу та суспільства в цілому та екологічні наслідки.

Сучасна модель ЄС для інтегрованого регіонального розвитку передбачає виділення трьох основних напрямків:

1. Сприяння економічного наближення, з метою підтримки менш розвинутих регіонів.

2. Реалізація заходів спрямованих на покращення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості. До прикладу, впровадження програм підтримки малого та середнього бізнесу.

3. Сприяти співробітництву між регіонами та країнами для зменшення економічного значення національних кордонів.

Для забезпечення цих стратегій на різних етапах розвитку ЄС було створено три основних джерела фінансування [22]:

1. Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) зосереджується ініціативах, пов'язаних з економічним зростанням, зайнятістю та конкурентоспроможністю, включаючи інвестиції в інфраструктуру.

2. Конвергенційний фонд зосереджується на транспортній та екологічній інфраструктурі, включаючи відновлювані джерела енергії.

3. Кошти Європейського соціального фонду використовуються для інвестування людського капіталу в освіту та навчання.

Досвід подолання диспропорцій регіонального розвитку ЄС відмічається спрямуванням ряду цілей:

1. Створення конкурентних переваг у решті світу: підтримка зростання відповідно до Лісабонської стратегії (економічне зростання і створення робочих місць є найвищим пріоритетом політики розвитку регіонів, побудова економіки на знаннях); реформування процесу розробки і реалізації стратегії для регіонів (передбачає перегляд та корегування); вирішення проблем зміни клімату і усталеності¹ (інвестицій в екологічну інфраструктуру, оцінка екологічного впливу при підготовці всіх основних проектів; стимулювання участі представників екологічних груп та агенцій в розробці регіональних програм та подальшому контролі за ними; зміна клімату розглядається з позицій можливостей для бізнесу); використання регіональних і місцевих ресурсів та вмінь (впроваджувати інновації легше на середніх та малих підприємствах, посилення міжрегіональної співпраці в напрямку впровадження інновацій).

2. Наближення: співпраця країн-учасників на всіх рівнях (ряд проблем виходять за межі адміністративних кордонів, що вимагає скоординованих, спільних дій декількох регіонів, нових форм співпраці); наближення країн-учасників через транспортні зв'язки (близько 20% ресурсів бюджету регіонального розвитку передбачені для інвестування транспортні проекти); балансування між розвитком міст і сільських територій (окреслення та вирішення проблем міських та сільських територій регіону на шляхом прийняття взаємопов'язаних рішень); демонстрація солідарності на фоні природних лих (створення фонду солідарності з відновлення інфраструктури і служб внаслідок природних лих).

3. Інтеграція: фінансову солідарність (підготовча допомога, в залежності

¹ досягнення певного балансу між економічними, соціальними та екологічними пріоритетами

від економічної ситуації регіону); формування сильних адміністрацій/інститутів (економічне зростання потребує механізмів ефективного управління програмами розвитку, підтримка навчання державних службовців управлінським методам).

4. Інвестиції у відновлення економіки: Підтримка МСП за допомогою гнучких та інноваційних форм фінансування. (Jeremie «Спільні європейські ресурси для малих і середніх підприємств» для керівників з метою використання методів фінансового інжинірингу; Jessica «Спільна європейська підтримка усталених інвестицій у містах» працює у сфері програм з інтегрованого урбаністичного розвитку; Jasmine «Спільні дії для підтримки мікрофінансових установ в Європі» надання невеликих позик людям, які не мають доступу до системи приватних банків).

Впровадження досвіду усунення диспропорцій розвитку регіонів неможливе без встановлення ряду обмежень [22]:

1. Економічні рамкові умови.
2. Адаптована стратегія розвитку регіону з комплексом відповідних заходів.
3. Важливість стабільних бюджетів і узгодженого складання програм.
4. Міжнародна співпраця.
5. Економіка агломерацій та урбанізація розглядаються в якості ключових факторів економічного зростання.
6. Роль невеликих і середніх міст та місцевих центрів.
7. Ініціативи у сфері місцевої зайнятості та формування потенціалу.
8. Сильна інституціональна підтримка.
9. Багаторівневе управління.

Запозичення досвіду вирівнювання диспропорцій розвитку регіонів на прикладі «Стратегії розвитку Харківської області в 2020-2027pp» свідчать наступні приклади: використання довгострокового стратегічного бачення, яке направлене на стимулювання впровадження інновацій та трансформування окремих галузей Харківської області (розробка та патентування нових

продуктів з високим рівнем доданої вартості в металургійній промисловості, літакобудуванні); виділення більше 20% бюджету області на співфінансування та підтримку підприємств регіону у відновленні екології краю, впровадженні ресурсозберігаючих технологій; підтримки інтегрованих програм у сферах людських ресурсів, інфраструктури і розвитку бізнесу.

Отже, принципи регіонального розвитку ЄС у випадках розширення членів-учасниць союзу підтверджували свою ефективність та удосконалювались протягом строку існування європейської співдружності держав. Ключовими умовами впровадження європейських принципів регіонального розвитку виступає створення партнерств, планування, належне управління. Ефективність досвіду усунення диспропорцій регіонального розвитку свідчать позитивні економічно-соціальні зміни країн, що активно запроваджують їх у свою діяльність.

Висновок до розділу 1

Серед ключових завдань державного управління регіонального розвитку слід виділити формування балансу використання наявних факторів з позицій максимізації розвитку кожного окремого регіону. Вибір оптимального варіанту, серед множинних випадків факторів розвитку господарської активності населення регіону у поєднанні з компенсацією недостатності подібної активності в тому чи іншому регіоні. Мається на увазі зміщення акцентів з максимізації ролі розвитку регіону на рівні держави, до максимізації ролі розвитку комплексності регіону. Наявна ситуація вимагає перегляду чинної системи економічно необґрунтованого розділення виробничих процесів між різними регіонами, зміни підходів промислового розвитку регіонів з метою забезпечення захисту навколишнього середовища.

Наведена сукупність сучасного інструментарію забезпечення регіонального розвитку включає широкий арсенал засобів і форм, методів, що забезпечують ухвалення та реалізацію регіонального розвитку, фіксування проміжних результатів соціального та економічного регіонального розвитку,

що характеризує перебіг розвитку регіонів та усунення диспропорцій регіонального розвитку.

Принципи регіонального розвитку ЄС у випадках розширення членів-учасниць союзу підтверджували свою ефективність та удосконалювались протягом строку існування європейської співдружності держав. Ключовими умовами впровадження європейських принципів регіонального розвитку виступає створення партнерств, планування, належне управління. Ефективність досвіду усунення диспропорцій регіонального розвитку свідчать позитивні економічно-соціальні зміни країн, що активно запроваджують їх у свою діяльність.

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку в Україні

Вагомим фактором диспропорції розвитку регіонів виступає недосконале інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку в Україні. В останні роки ухвалено низку нормативно-правових актів, які сприяють створенню цілісного інституційно-правового забезпечення, проведено реформу децентралізації, триває удосконалення управління розвитку регіонів, проте досліджуване питання залишається відкритим та потребує подальшого розгляду.

Законодавчо-нормативне забезпечення регіональної політики досі перебуває на стадії становлення. [11, с.10].

Перелік чинних законодавчих актів у сфері регіональної політики, згрупованих згідно з вказаною класифікацією, наведено у додатку Б.

В додатку Б, загальне законодавство визначає основні принципи формування та реалізації регіональної політики. Спеціальне законодавство направлене на регулювання питання реалізації та формування державної регіональної політики в Україні. Бюджетне законодавство спрямоване на регулювання фінансування регіонального розвитку. Планувальне законодавство встановлює систему документів, що використовуються в процесі планування соціально-економічного розвитку регіону та планування території. Статусне законодавство має на меті визначити повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у формуванні та реалізації національної регіональної політики. Законодавство окремих інструментів розвитку розкриває існуючі специфічні інструменти, за допомогою яких можна стимулювати розвиток регіонів.

У рамках внутрішньої політики України ключовим законодавством, що закріплює основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та

організаційні засади регіональної політики держави, є Закон «Про засади регіональної політики держави України». Дано роз'яснення поняття «Національна регіональна політика», з'ясовуючи її мету, принципи, об'єкти та суб'єкти та пріоритети, одним із яких є ефективне використання внутрішнього потенціалу регіону для підвищення якості життя населення.

Перелік інших важливих нормативно-правових актів, що формують цілісну систему нормативно-правового забезпечення формування та реалізації регіональної політики в Україні представлено у додатку В.

Окремої уваги вимагає той факт, що плани заходів та проекти стратегій з їх реалізації передбачені до розробки відповідно до засад смарт-спеціалізації.

Результативність реалізації державної регіональної політики визначається на основі оцінки досягнення показників цілей, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку України, планах заходів з їх реалізації та інвестиційних програмах (проектах), регіональних стратегіях розвитку, спрямованих на розвиток регіонів. Однак передбачено рекомендаційний характер переліку індикаторів та вимог до побудови таких стратегій, що у підсумку порівняння стратегій розвитку різних регіонів вкрай складна.

«Проте недоліком чинної нормативно-правової бази щодо формування та реалізації регіональної політики є неузгодженість окремих нормативно-правових актів між собою» [11, с.15].

Конституція України не передбачає конкретних повноважень Президента у сфері регіональної політики, проте за поданням Кабінету Міністрів України на посаду голів місцевих державних адміністрацій призначає Президент України, а також зобов'язаний прийняти міри, щодо припинення дій регіональних органів влади, які загрожують територіальній цілісності України, провокують будь-які відцентрові тенденції.

«Головна роль у реалізації регіональної політики належить уряду, який, з одного боку, бере участь у її формуванні, здійснюючи нормотворчу діяльність, а з іншого – втілює її безпосередньо або за допомогою підпорядкованих органів виконавчої влади» [12, с.25].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення урядових комітетів та затвердження їх посадового складу» від 11.05.2016 р. №330 утворено Урядовий комітет з питань європейської, євроатлантичної інтеграції, міжнародного співробітництва та регіонального розвитку. Слід наголосити, що Урядовий комітет не приймає власних рішень, а лише готує їх до засідань Кабміну [12, с.25].

«Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну регіональну політику» [12, с.25-26]. Важливу роль у формуванні та реалізації державної регіональної політики відіграє Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Основні завдання вище згаданих Міністерств наведено у додатку Д.

Особлива роль у реалізації регіональної політики відводиться агенціям регіонального розвитку, які є неприбутковими, небюджетними установами. Вітчизняний досвід формування агенцій регіонального розвитку бере свій початок з 2001р. за цей період були створені та функціонували 18 агенцій регіонального розвитку.

Суттєву підтримку щодо розробки та реалізації державної регіональної політики в Україні надають міжнародні організації. Загальною метою «Програми підтримки секторальної політики — Підтримка регіональної політики України (Контракт на реформу сектора) є підтримка соціальної, територіальної та економічної згуртованості України і підвищення достатку громадян по всій країні. [12, с.27].

Метою проекту «Регіональна політика в Україні: громадський моніторинг стратегій регіонального розвитку» є підвищення ефективності державної регіональної політики шляхом залучення аналітичних організацій з кожного регіону до процесів аналізу, розробки та моніторингу реалізації стратегій регіонального розвитку в Україні та упровадження рекомендацій щодо їх вдосконалення [51].

До інституційних партнерів, які впливають на розробку та реалізацію

регіональної політики, слід також віднести приватні компанії, які «в рамках стратегії корпоративної соціальної відповідальності та інших корпоративних стратегій... мають значний вплив на розвиток міст і регіонів, особливо монофункціональних, через участь у розробці стратегії і планів розвитку, а іноді через виділення певного фонду на реалізацію окремих програм і проектів, що є суспільно значимими для даного міста та регіону» [52, с. 204].

Отже, нормативно-правові акти, що окреслюють основні напрямки розвитку регіонів визначають: установи, відповідальні за формування та реалізацію регіональної політики (переважно Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства); відповідна система документів, що визначають національну регіональну політику (Національна стратегія регіонального розвитку України та план дій щодо її реалізації; регіональний розвиток). стратегія та план заходів щодо реалізації, інвестиційні плани (проекти), спрямовані на регіональний розвиток, джерела фінансування регіонального розвитку (фонди національного регіонального розвитку та місцеві бюджети).

Інституційне забезпечення процесів формування та реалізації регіональної політики характеризується чітким законодавчим визначенням функцій, повноважень і відповідальності кожного інституту, та відсутності дієвих заходів щодо притягнення до відповідальності за невиконання положень стратегії регіонального розвитку. Актуальним напрямком розвитку виступає підтримка євроінтеграційного курсу, реалізація реформи з децентралізації управління та фінансування регіонів.

2.2. Аналіз особливостей розвитку регіону

Реформа децентралізації передбачає передачу владних повноважень органам регіонального управління та органам місцевого самоврядування, яке відкрило значні можливості з інвестування коштів місцевих бюджетів на збалансований соціально-економічний розвиток регіону.

Вибір євроінтеграційного напрямку розвитку зумовлює створення

стратегічних документів України, які відображаються у цілях та показниках Стратегії «Європа 2020», Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, Стратегії розвитку регіонів.

Вимоги зміни підходів у побудові регіональних стратегій зумовлені необхідністю включити до регіональної політики інструментів розумної спеціалізації, в частині «сма́рт-спеціаліза́ції».

У 2020 році було розроблено стратегії розвитку регіонів для всіх областей України та м. Києва. Актуальним є розгляд регіональної стратегії «сма́рт-спеціаліза́ції» на прикладі стратегії розвитку Харківської області, яка продемонструвала високі показники у 2021р запровадження новітніх технологій у промислову галузь, що є важливим свідченням ефективної реалізації затвердженої «Стратегія розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки»[34].

Стратегія містить три рівні конкретизації (рис.2.1.). Перший рівень представлений стратегічними цілями, у випадку стратегії регіональної стратегії Харківської областей – 5 цілей. Така кількість відповідає рекомендації Методології, що передбачає окреслення від 3 до 6 стратегічних цілей. Обмеження встановлено для оптимального використання ресурсів регіону та максимізувати ефективність реалізації стратегії.

Рис. 2.1. Структура стратегій регіонального розвитку [65]

Другим рівнем конкретизації виступають оперативні цілі, визначені в кожній стратегічній цілі. Зазвичай вони подаються відповідними планами чи проектами в регіоні та мають терміни та кількісні показники виконання. Кожна оперативна ціль передбачає високий рівень значимості для регіону та громади.

Третій рівень конкретизації включає в себе завдання, виражені у переліку конкретні заходи, необхідні для досягнення певних цілей. Відповідальні особи обов'язково призначаються для виконання завдань. У стратегії регіонального розвитку Харківської області наведено 153 завдань.

Для визначення спрямованості досліджуваної стратегії окреслимо 10 ключових тем та розподілено між ними завдання Стратегії розвитку Харківської області (рис 2.2.)

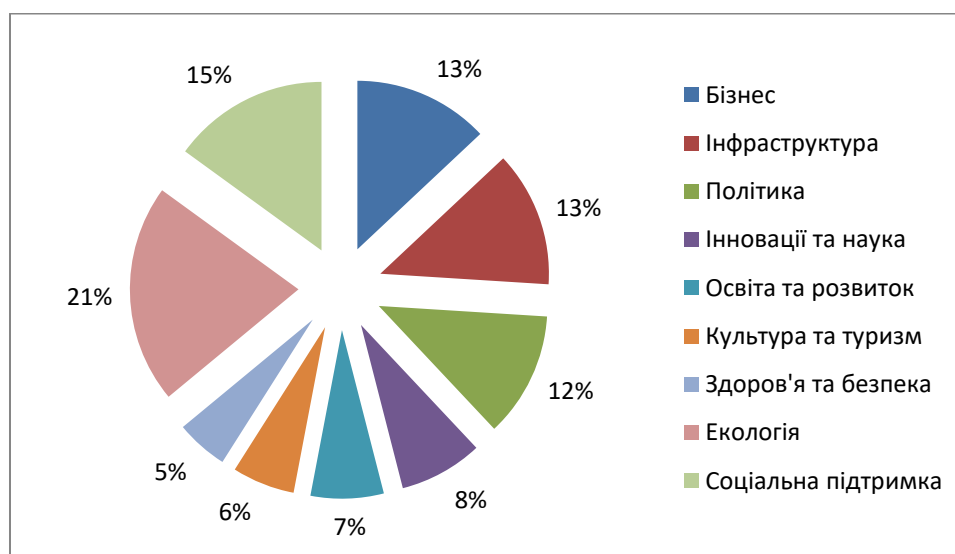

Рис 2.2. Ключові цілі Стратегії розвитку Харківської обл. на 2021-2027рр.[37]

На рис 2.2. питанням екології приділено 21%, що зумовлено високим

рівнем деталізації шляхів досягнення цілі «Забезпечення чистого оточуючого середовища на всьому просторі регіону», яка потерпає від промислового забруднення (поліпшення стану атмосферного повітря, ґрунтів, водних ресурсів, раціональне використання водних ресурсів, утилізація сміття). Для її досягнення передбачено виконання ряду завдань та наведено індикатори оцінки такого завдання. Це дозволяє ефективніше розподілити обов'язки та призначити більше відповідальних осіб.

Події початку 2022 року негативно вплинули на розвиток Харківського регіону, оскільки значна частина знаходилась в зоні бойових дій, наразі відсутні дані щодо обсягів руйнувань та втрати населення. Перспективним виступає залучення іноземних інвестицій на відновлення економіки регіону, що дозволить у середньостроковому періоді збільшити обсяги економічної діяльності регіону та підвищити якість життя в регіоні.

Отже, у Харківській області виявлено зовнішньоекономічну діяльність з найбільшим інноваційним потенціалом., сматр-спеціалізація: виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, виробництво машин і устаткування, виробництво енергетичного обладнання, виробництво транспортних засобів, таких як автотранспорт, причепи та напівпричепи. Аналіз соціально-економічного розвитку Харківської області свідчить про високі показники розвитку галузей, впровадження інноваційних технологій, реалізації низки програм з забезпечення високої якості життя населення на основі побудови соціально, екологічно орієнтованої інноваційної економіки.

2.3. Оцінка сучасного стану державної політики регіонального розвитку

Ефективність державної політики регіонального розвитку та фактори порушення реалізації стратегії розвитку регіонів зумовили неготовності регіонів та окремих територій до сучасних зовнішніх і внутрішніх викликів, що зумовило подальше загострення диспропорцій розвитку регіонів та посилення

внутрішніх регіональних проблем.

Відсутність дієвої регіональної політики зумовлює дезінтеграцію країни, що зумовило специфіку розвитку західних, східних, північних, південних та центральних регіонів України. Процедурно, регіональна політика знаходить на високому рівні, однак щороку зростають диспропорції розвитку регіонів, що свідчить про потребу пошуку факторів, що зумовили наявну ситуацію.

Стратегічна мета державної регіональної політики до 2027 року передбачає більшу зорієнтованість на внутрішні фактори, та направлена на «розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країн» [42].

Концепція державної регіональної політики направлена на «створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [25].

Звідси випливає, що мета державної регіональної політики полягає у створенні умов для динамічного, збалансованого, сталого соціально-економічного розвитку України шляхом від розвиненого регіону до розвиненої держави [2].

Для оцінки ефективності реалізації державної політики розвитку регіонів використовують комплексну оцінку соціально-економічного розвитку регіонів. Відтак, при дослідженні функціонування регіону доцільно розглядати три взаємопов'язані блоки: «економіка», «населення» та «довкілля». Система нараховує 8 груп показників (наведені у додатку I), які збирають у єдиний інтегральний (підсумковий) індекс соціально-економічного розвитку регіонів.

Економічна спеціалізація регіонів України (за часткою у ВДВ) наведена у додатку Ж.

В додатку Ж, внаслідок нестабільної динаміки промислового виробництва в Україні та негативного впливу геополітичних та макроекономічних чинників мало місце скорочення промислової спеціалізації економіки ряду регіонів України. До прикладу, 2021р. промисловість була провідним видом економічної діяльності (із найвищою часткою у ВДВ) у 10-ти областях, що на 5 областей менше ніж у 2018р. Найбільший рівень частки промисловості характерний для Донецької області, та перевищує 50%. Високі показники питомої ваги промисловості у структурі регіону (понад 40%) також характерні для Запорізької, Дніпропетровської, Полтавської областей.

Загалом можна виділити п'ять типів економіки регіонів України [61, с. 32]:

- 1) індустріальний;
- 2) аграрний;
- 3) комерційний;
- 4) змінний;
- 5) диверсифікований.

Відповідно до запропонованої класифікації, на основі даних додатку Ж, за типом економіки регіони України можна розподілити таким чином:

1-й тип – Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Полтавська, Харківська області;

2-й тип – Вінницька, Сумська, Кіровоградська, Чернігівська Луганська, Тернопільська, Хмельницька, Житомирська, Херсонська і Чернівецька області;

3-й тип – Волинська область;

4-й тип – Черкаська і Миколаївська області;

5-й тип – Одеська і Закарпатська області.

За даними Державної служби статистики [33], Державний бюджет України в основному наповнюють індустріальні регіони (рис 2.3.). Це передусім Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Полтавська, Харківська області. Також порівняно

значним є внесок Одеської області, економіка якої належить до диверсифікованого типу. Серед аграрних регіонів найбільше надходжень до Держбюджету забезпечують Вінницька і Сумська області.

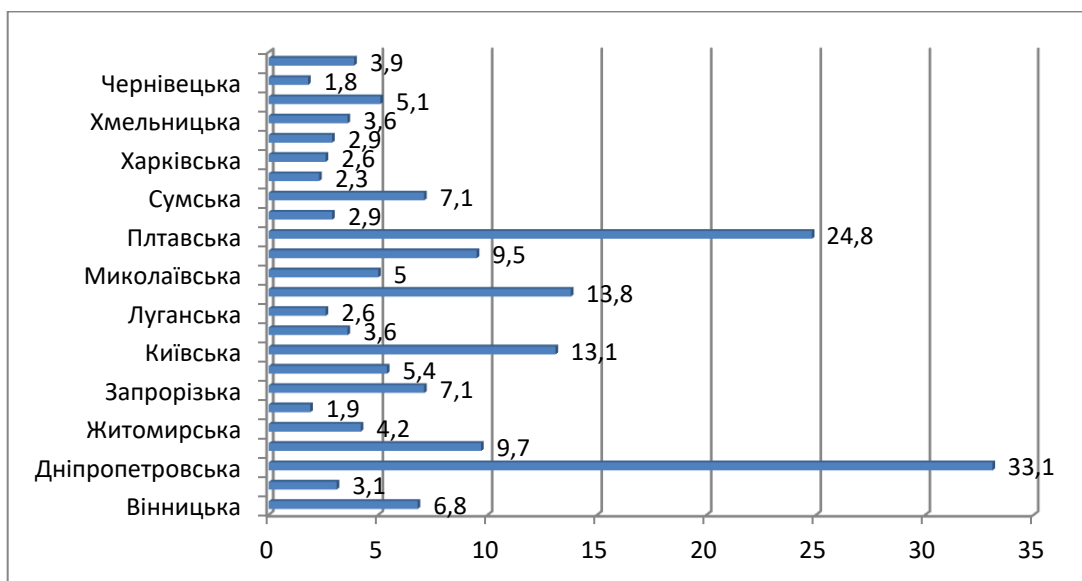

Рис 2.3. Надходження до Державного бюджету України станом на 01.01.2022 р. у розрізі регіонів, млрд. грн. [33]

На рис 2.1. найвищі показники характерні для індустріального регіону – Дніпропетровська область. Високі показники Полтавської області зумовлені зростанням доходів у галузі сільського господарства.

В індустріальних регіонах зберігається високий рівень середньої заробітної плати, який забезпечують передусім такі види промислової діяльності як добувна промисловість, розроблення кар'єрів, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. За цих умов спостерігається ситуація, коли в попередні роки промислові регіони надавали фінансову підтримку іншим областям, що посилювали диспропорції розвитку регіонів в цілому.

В цілому, економіка потужних промислових зон функціонує (з фінансових та соціальних позицій) найбільш ефективно і є регіональними економіками різного типу. В сільськогосподарській зоні з 2019 року. Економіка Вінницької області функціонує найбільш ефективно. У той же час негативні фінансові результати до оподаткування тих зовнішньоторговельних інтересів, які домінують у структурі ВДВ в окремих регіонах (до прикладу, торгівля у Волинській області чи промисловість – у Львівській), спонукають до пошуку

нових перспективних напрямків розвідувальних знань [61, с. 34] .

Традиційно найбільше інновацій генерується в промисловому секторі економіки – українські виробничі фірми становлять найбільшу частку інноваційних фірм (близько 22%).

Частка технологічно інноваційних підприємств також найбільша в промисловості, особливо в переробній (понад 15%) та електро-, паро-, газо- та кондиціонування (понад 12%) [33].

Індустріальний потенціал найбільш інтенсивно нарощує Харківська область. В додатку Ж, у 2021р. у структурі ВЕД промисловість займала 33,1% (проти 21,3% у 2019р.).

Ефективність реалізації державної політики регіонального розвитку взаємопов'язана з напрямками розвитку економіки України в цілому.

Враховуючи події лютого-квітня 2022р, необхідним є пошук шляхів стабілізації економіки України та окреслення провідних регіонів і галузей, що стануть основою відновлення економічного зростання. Вміння та можливість регіоні самостійно накопичувати ресурс для розвитку свідчить про можливості і доцільність залучення такого досвіду у практиці інших регіонів.

Станом на 29.03. 2022р ряд підприємств прийняли рішення про релокацію виробничих потужностей з метою відновлення своєї діяльності (рис 2.1.)

Рис 2.4. Релокація підприємств України, 2022р. [50]

На рис 2.1. з межах державної підтримки з релокації 1164 підприємств подали заявки, щодо перевезення виробництва на Захід України, з них 98 підприємств вже перевезли свої виробничі потужності, ще 375 підприємств перебувають на стадії переїзду.

За даними дослідження Advanter.Group, 48% підприємств малого та середнього бізнесу не можуть перевезти виробництво, 31% не встигли це зробити, близько 20% здійснили часткову релокацію бізнесу або в процесі переїзду.

Вплив воєнних дій в різній мірі вплинув на галузі економіки України, зокрема [35; 37; 50]:

- Суттєві перешкоди виникли у підприємств аграрної галузі, оскільки специфіка діяльності вимагає проведення своєчасних робіт на визначеній території. Має місце дефіцит робочої сили, пального, добрив та оборотних коштів. В цілому, державні потреби будуть забезпечені, однак ціни на зовнішньому ринку прогнозують високі.

- ІТ-галузь отримала зростання, оскільки досвід роботи в умовах карантинних обмежень забезпечив можливість відновлення роботи. Зокрема 92% керувались заздалегідь розробленими планами на випадок непередбачуваний дій та забезпечили можливість або підтримку переїзду працівників у безпечні регіони. Галузь відновила роботу у другий день війни.

- Енергетична галузь: через три тижні після військового вторгнення рф енергосистема України приєдналася до енергосистеми континентальної Європи ENTSO-E (за винятком луганської ТЕС та Запорізької АЕС), працюють у звичному режимі.

- Металургійний ринок призупинив діяльність на ключових підприємствах, має місце залежність від експорту продукції морем. Більшість підприємств галузі зосереджені у південно-східній частині України, де тривають активні бойові дії.

- Логістичний ринок тимчасово зупинив діяльність (багато територій

відрізані від сполучення) поступово відновлює роботу, надає безоплатні послуги в межах державних програм. До прикладу, компанія «Нова пошта» у перший тиждень війни втратила 95% з обсягів доставки.

- Ринок страхування призупинив діяльність, дві третини компаній мають падіння надходжень на 50-90%. Відновлення діяльності очікується після завершення військових дій, оскільки нараз морське страхування не працює, страхування вантажів проблематичне, авіастрахування зупинилося, туризму немає, медичне страхування має низьку динаміку, автострахування теж майже немає.

- Окремої уваги вимагає питання міграції: за даними ООН, до 15 березня з України виїхали майже 3 млн громадян. Трохи менше половини з них – люди працездатного віку. Майже всі – жінки. Велика кількість чоловіків працездатного віку була мобілізована, частина працівників переїхала у відносно безпечні регіони. Тож бізнес, який не може релокуватися, потерпає від нестачі робочих рук.

Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Однак навіть ті бізнеси, які відносно далеко від обстрілів, потерпають через проблеми з логістикою та нестачу сировини. Як свідчить опитування ЄБА, лише 17% компаній працюють у повному обсязі, а кожна третя не працює. Третина підприємців планує відновити діяльність [37].

За цих умов очікується зростання показників діяльності західних регіонів. У наступні періоди перспективним виступає оцінка збитків від руйнувань у східних та центральних регіонах з подальшим відновленням економіки в цілому, оскільки перевага буде надаватись реалізації проектів з впровадження інновацій, енергозберігаючих технологій, виробництва з високою доданою вартістю готової продукції.

Отже, оцінка ефективної реалізації державної політики регіонального розвитку передбачає визначення індексів соціально-економічного розвитку в розрізі 8 груп: основні економічні характеристики, виробничий потенціал,

підприємницьке середовище, зовнішньоекономічна діяльність, науковий та інноваційний потенціал, рівень розвитку інфраструктури, соціальний рівень, екологічний стан. В період військових дій, через міграцію населення, релокацію виробничих потужностей підприємств до інших регіонів, руйнування та порушення умов здійснення господарської діяльності має місце посилення диспропорцій регіонального розвитку, водночас перспективним є відновлення пошкоджень та інвестування в інноваційні технології, будівництва нових регіональних зв'язків.

Висновок до розділу 2

Нормативно-правові акти, що окреслюють основні напрямки розвитку регіонів визначають: установи, відповідальні за формування та реалізацію регіональної політики (переважно Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства); відповідна система документів, що визначають національну регіональну політику (Національна стратегія регіонального розвитку України та план дій щодо її реалізації; регіональний розвиток). стратегія та план заходів щодо реалізації, інвестиційні плани (проекти), спрямовані на регіональний розвиток, джерела фінансування регіонального розвитку (фонди національного регіонального розвитку та місцеві бюджети).

Інституційне забезпечення процесів формування та реалізації регіональної політики характеризується чітким законодавчим визначенням функцій, повноважень і відповідальності кожного інституту, та відсутності дієвих заходів щодо притягнення до відповідальності за невиконання положень стратегії регіонального розвитку. Актуальним напрямком розвитку виступає підтримка євроінтеграційного курсу, реалізація реформи з децентралізації управління та фінансування регіонів.

У Харківській області виявлено зовнішньоекономічну діяльність з найбільшим інноваційним потенціалом., сматр-спеціалізація: виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів,

виробництво машин і устаткування, виробництво енергетичного обладнання, виробництво транспортних засобів, таких як автотранспорт, причеми та напівпричеми. Аналіз соціально-економічного розвитку Харківської області свідчить про високі показники розвитку галузей, впровадження інноваційних технологій, реалізації низки програм з забезпечення високої якості життя населення на основі побудови соціально, екологічно орієнтованої інноваційної економіки.

Оцінка ефективної реалізації державної політики регіонального розвитку передбачає визначення індексів соціально-економічного розвитку в розрізі 8 груп: основні економічні характеристики, виробничий потенціал, підприємницьке середовище, зовнішньоекономічна діяльність, науковий та інноваційний потенціал, рівень розвитку інфраструктури, соціальний рівень, екологічний стан. В період військових дій, через міграцію населення, релокацію виробничих потужностей підприємств до інших регіонів, руйнування та порушення умов здійснення господарської діяльності має місце посилення диспропорцій регіонального розвитку, водночас перспективним є відновлення пошкоджень та інвестування в інноваційні технології, будівництва нових регіональних зв'язків.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

3.1. Формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону

У середовищі децентралізації зростає значення соціально-економічного розвитку регіонів. Принципи самостійності в управлінні та фінансовому забезпеченні адміністративно-територіальних одиниць у межах, визначених законодавством, виступають основою управління на місцевому та регіональному.

Практична реалізація згаданих принципів вимагає гармонійного поєднання

всіх складових діяльності регіону в єдину взаємозв'язану та збалансовану соціально-економічну систему на рівні регіону. Програмним документом, що готується в процесі стратегічного планування, є стратегія регіонального розвитку.

Стратегія регіонального розвитку характеризується рядом ознак, що наведені у додатку А.

Стратегія регіонального розвитку являє собою документ, в якому зазначають заходи щодо розв'язання пріоритетної проблематики розвитку економічної, фінансової, соціальної, ресурсної, демографічної сфер функціонування регіону. Зокрема, стратегія регіонального розвитку концентрує увагу на ключових, перспективних напрямках (не більше п'яти), що окреслені за результатами аналізу соціально-економічного потенціалу, позитивного та негативного впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

З позицій процесу підготовки, стратегія регіонального розвитку виступає багатогранним інструментом впливу на майбутнє регіону. Розробка стратегії потребує слідування визначеного алгоритму, знань та політичної волі місцевого управління, підтримки підприємств та населення регіону. Підготовка стратегії регіонального розвитку включає перегляд існуючих умов, потребує аналізу факторів, які впливають на економіку регіону, включає розробку чітких заходів, обов'язкових до виконання, прогнозування очікуваних змін внаслідок реалізації регіональної стратегії відповідно до її етапів.

Специфіка розробки стратегії розвитку регіонів зумовлена рядом факторів:

- диференціювання економічної сфери діяльності та значної території регіону, що розширює коло проблемних питань, які вимагають окремого розгляду та узгодження відповідних рішень;
- часові рамки планування визначені нормативними актами, що не завжди відповідає специфіці проблематики того чи іншого регіону;
- значна кількість центрів прийняття рішень різного рівня та потреба узгодження їх рішень, зокрема узгодження інтересів територіальних громад;
- необхідність використання поетапної процедури розробки та

затвердження стратегії розвитку регіонів. До прикладу, на початковому етапі опрацьовують ініціативи підприємств, громадян, громадських спілок, наступний етап передбачає узагальнення та опрацювання отриманих ініціатив;

- лобіювання інтересів окремого підприємства або громади, що зміщує акценти розвитку регіону до однієї проблеми, що порушує збалансований розвиток регіону;

- присутність диспропорцій розвитку структурних елементів регіону, потреба узгодження рішень та ранжування пріоритетності напрямів розвитку регіону;

- регіональний вплив політичних сил на черговість затвердження та реалізації стратегічних рішень локальному рівні;

- невизначеність у питаннях відповідальності за реалізацію стратегії розвитку регіону та її розподілу між органами місцевого самоврядування та місцевими органами державної виконавчої;

- відсутність нормативно закріпленого поняття «регіональне врядування», що веде до підміни понять та відповідальних за порушення реалізації стратегії розвитку регіонів;

- варіативність методологічної бази для розробки стратегії розвитку регіону.

За цих умов, планування розвитку регіону слід розглядати, як багатофакторний процес, що включає проходження послідовних етапів, узгодження відмінних та суперечливих інтересів громад та підприємств, специфіки наявних ресурсів, наявного рівня соціального, екологічного, економічного рівня розвитку, що характеризує регіон. Відповідно, регіональне планування виходить за межі однієї стратегії розвитку регіону, включає в себе низку інших документів, що тісно взаємопов'язані між собою. Наявна ситуація потребує постійного узгодження різнорівневих та різнонаправлених документів регіонального розвитку, що відповідають основним цілям стратегії регіонального розвитку.

Серед складових системи планування розвитку регіону виділяють

наступні:

- стратегічні плани соціально-економічного розвитку;
- просторові плани територіального розвитку (схеми планування території регіону, генеральні плани та містобудівна документація населених пунктів);
- середньострокові плани соціально-економічного розвитку регіону.

Стратегічні, середньострокові та короткострокові програмні документи соціально-економічного розвитку регіону пов'язані зі створенням сприятливого для розвитку регіональної економіки та життя населення середовища, із забезпеченням основних потреб підприємницького сектору та населення міста у різноманітних послугах, формуванням конкурентних переваг території для виходу на зовнішні ринки, стимулюванням підприємницької діяльності, активним залученням інвестицій, розвитком окремих секторів господарства тощо. Просторові плани різного рівня прив'язані до конкретного простору. Тобто, з точки зору наведеного вище, можна говорити про два види програмних документів [27, с.102-103].

В останні десятиліття, підготовку стратегії регіонального розвитку доповнюють ініціативи залучення проектів міжнародних організацій, які здійснюють свою діяльність у тому чи іншому регіоні в межах технічної підтримки, консультування тощо. Прикладом такої співпраці виступає: швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні», проекти партнерства Канада-Україна «Регіональне врядування та розвиток», «Розвиток спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України», «Місцевий економічний розвиток», різні проекти, що фінансуються Агентством США з міжнародного розвитку.

Отже, формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону являє собою складний процес дворівневого планування; узгодження інтересів окремих підприємств, громад, приватних ініціатив; сприяння участі міжнародних організацій в межах реалізації різних спільних проектів.

3.2. Активізація регіонального розвитку шляхом децентралізації економіки

Проєвропейський напрямок розвитку вітчизняної економіки сформував нові завдання для управління на регіональному рівні, зокрема запровадження європейських принципів просторового розвитку, інтенсифікація єврорегіонального співробітництва, відповідність принципів регіональної політики України до принципів регіональної політики ЄС. Наведений підхід до побудови взаємовідносин регіонів України та регіонів/країн ЄС важливий для реалізації принципів децентралізації влади.

За економічним змістом бюджетна децентралізація направлена на підвищення ефективності «функціонування бюджетної системи. Передача повноважень на місця та самостійність у прийнятті рішень при формуванні доходів та використанні бюджетних коштів – це теж прерогатива бюджетної децентралізації.

Вдало проведена бюджетна децентралізація сприяє нарощенню фінансового потенціалу території, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємницької активності, що в підсумку зміцнює економічний потенціал та забезпечує «грунт» для росту і розвитку. Чи не найважливішим аспектом бюджетної децентралізації є право місцевої влади визначати форми надання суспільної послуги» [63].

Бюджетній децентралізації властиві переваги та недоліки, зокрема зростання навантаження на місцеві бюджети, зменшення контролю центральними органами управління держави (Додаток 3).

В додатку 3 бюджетна децентралізація супроводжується додатковими функціями з боку держави з метою максимізації позитивного ефекту від бюджетної децентралізації.

Передумовою впровадження бюджетної децентралізації виступає підготовка місцевих бюджетів у частині розширення джерел фінансування.

Ступінь бюджетної децентралізації «визначається за якісними та кількісними критеріями, основні з яких є наступні» [55, с. 33]:

1. Відношення загальних видатків або доходів місцевого бюджету до державних видатків чи доходів відповідно. Ці показники свідчать про фінансову спроможність органу місцевого самоврядування виконувати свої функції та завдання, таким чином свідчать про якість його виконання.

2. Частка загальних видатків місцевого бюджету до ВВП. Цей показник показує, яка частина фінансових ресурсів держави виділяється суб'єктам місцевого самоврядування. Наприклад, якщо його значення перевищує 15%, він дуже децентралізований.

3. Частка власних доходів у структурі доходів територіальних громад. Цей показник є кількісним і якісним стандартом фінансової децентралізації. Він свідчить про фінансову самостійність територіальних громад.

Перший етап бюджетної децентралізації в Україні відбувся у 2015р., який включав у себе зміни до Податкового та Бюджетного кодексів України, в частині передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень, визначення стабільних джерел доходів для їх реалізації.

Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2015 рік показав, що реалізація реформи бюджетної децентралізації, незважаючи на песимістичні настрої на стадії прийняття змін, дала позитивні результати [35].

Динаміка співвідношення коштів місцевих бюджетів та трансфертів з державного бюджету у 2015-2021рр наведена на рис. 3.1.

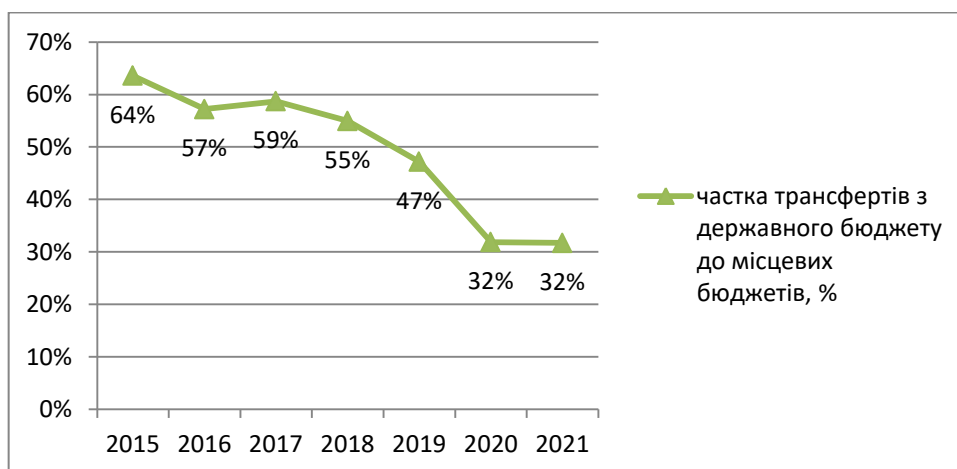

Рис 3.1. Динаміка частки трансфертних платежів з державного бюджету до місцевих бюджетів у 2015-2021рр.

На рисунку 3.1. відмічається тенденція зниження трансфертів з державного бюджету, що зумовлено зростанням доходів місцевих бюджетів.

Процеси, започатковані 2014 р. в Україні щодо децентралізації державного управління, свідчать про укріплення інституту місцевих бюджетів. Позитивним зрушенням бюджетної децентралізації є скорочення частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів, що свідчить про зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Зміна механізму вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів дала можливість певною мірою зменшити диспропорції в їх доходах за податком на доходи фізичних осіб і податком на прибуток підприємств [19].

Структура трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам у 2021 р. [39]:

- 1) субвенції на освіту - 66%;
- 2) субвенція на дороги – 13%;
- 3) базова дотація – 10%;
- 4) додаткові дотації – 5%;
- 5) інші субвенції – 4%;
- 6) субвенції на охорону здоров'я – 2%.

Наведена структура свідчить про неспроможність місцевих бюджетів надавати необхідні державні послуги для всіх громадян незалежно від місця їх проживання.

Упродовж 2014-2021рр. кількість закладів освіти всіх рівнів зменшилась за рахунок реорганізації (ліквідації) в подальшим утворення на їх базі філій опорних закладів освіти. До прикладу, кількість закладів загальної середньої освіти за досліджуваний період зменшилась на більш ніж 14% [33].

Незважаючи на отримання дотацій громади не мають належного фінансового забезпечення для утримання освітніх закладів та закладів охорони здоров'я у сільській місцевості, що свідчить про незадовільний стан соціального захисту населення регіонів.

У 2019 році розпочався другий етап реформи, який передбачав завершення

об'єднання громад з метою проведення місцевих виборів в кінці 2020р, на однаковій територіальній основі.

Цей процес є лише одним з етапів регіональної політики, адже передбачає реформування адміністративно-територіального устрою та розширення повноважень місцевої влади. Через те, що реформа децентралізації накладається на вже наявні нерівності між регіонами, це призводить до низки неузгодженостей та суперечностей [62]:

1. Перекладання відповідальності на місцеві органи влади. Однією з речей, на яку часто нарікають в Україні у контексті реформи децентралізації, є слабкість політичних еліт та інституцій на місцях, що заважає їм впроваджувати політичні реформи. Це є цілком закономірним, адже у різних громад були різні передумови для формування цих еліт. Водночас центральні органи влади схильні перекладати відповідальність на місцеві органи влади, не контролюючи при цьому їхню діяльність.

2. Брак узгодженості між децентралізацією та галузевими реформами, які відбуваються в Україні. Разом з реформою децентралізації в Україні відбувається низка реформ, які впливають на місцевий розвиток — освіти, медицини, соціального захисту тощо.

3. Суперечність між прагненням до залучення капіталу та задоволенням потреб усіх жителів. Однією з основних цілей децентралізації є фінансова автономність новоутворених громад. Однак усі громади мають різний рівень економічного розвитку. У дискусіях та дослідженнях про децентралізацію в Україні на перше місце ставиться саме економічний місцевий розвиток та залучення капіталу. Країни з високим рівнем доходу виграють від децентралізації, тоді як у країнах з низьким рівнем доходу вона може лише посилити регіональні нерівності.

Процес добровільного об'єднання громади призвів до того, що частина міст виявилися «затиснутими» новоствореними громадами. Централізоване управління розвитком районів і їхніми ресурсами може створювати ситуацію нерівності, коли одні райони отримують більше, бо вони є «центральношими»,

або там відбувається забудова «елітним» житлом, або вони потрібні для проведення якихось подій державного чи міського значення, тоді як розвиток «непопулярних» або «периферійних» районів відбувається за залишковим принципом і часто недофінансовується. [62]

Ефективність запозичення європейського досвіду в напрямку усунення диспропорцій розвитку регіонів передбачає створення нових взаємовідносин на рівні «держава-регіон», «регіон-регіон», що потребує створення або зміни діяльності нових інститутів управління. Прикладом таких змін виступає побудова «смарт-міст».

У рамках децентралізації інституційного впливу держави на управління, запровадженні концепції просторового розвитку змінюється роль міста.

Європейські міста майбутнього – це місця для поширення соціального прогресу, це платформа для демократії, культурного діалогу та різноманітності, це місця для зеленого, екологічно чистого відновлення довкілля, і також це місця для прискорення економічного зростання. Майбутній розвиток міст та урбанізованих територій у Європі може забезпечити сталий розвиток Європи, якщо він буде базуватись на збалансованому економічному зростанні й збалансованій територіальній організації з поліцентричною міською структурою [31].

Поставлені у концепції просторового розвитку завдання не можуть бути досягнуті без активного вкладення капіталу у розвиток міст, так само як і без взяття ними зобов'язань щодо відповіді на глобальні виклики. Для того, щоб такі цілі справилились, політичні цілі, інструменти та дії мають бути адаптованими до реальності міст. Вже діють такі інструменти розвитку міст, як «Рекомендаційний план дій для створення екологічно безпечних міст», а також різні громадські рухи (наприклад, Пакт Мерів [36] (Covenant of Mayors)). Такі інструменти підтримують різні індивідуальні дії міст на шляху до досягнення спільних цілей й управління глобальними викликами.

Зростає актуальність питань розвитку смарт-міста, причому мова йде як про великі міста, так і про середні за розміром. За цих умов смарт-міста

передбачають відповідність таким ознакам, як інтелектуальне місто, місто розвитку високих технологій, науки та освіти. Це місто відповідає чотирьом ознакам [57]:

- здійснює інвестиції в людський і соціальний капітал;
- Інвестувати в транспортні системи та комунікації - дотримуватись параметрів сталого розвитку;
- підтримувати високий рівень життя;
- розумно використовуйте природні ресурси - управління з широкою участю громадян.

На додачу до обґрунтування механізмів протидії економічним та технологічним змінам у містах, спричинених глобалізацією, міста у Європі постають перед викликом поєднати конкурентоспроможність та сталий, екологічно безпечний міський розвиток [54]. Цей виклик означає підвищення якості життя – системи розселення та забезпечення житла, координація економічного, соціального та екологічного розвитку.

Система «смарт-міста» дозволяє відстежувати найменші зміни в житті міста, помічаючи зміни в автомобільному трафіку, утворення дорожніх заторів, забруднення повітря, споживання води і електроенергії, шумовий вплив, а також безліч інших деталей. Отримана інформація обробляється найпотужнішими комп'ютерами, які ефективно реагують на ситуацію та передають дані працівникам комунальної служби. Це дозволить швидко вирішити будь-які нагальні проблеми. «Хмарна технологія» передбачає доступність інформації для громадян та муніципалітету [69].

Однак, технології розумного міста – поєднання фізичного міста, інтерактивного міста і цифрового міста – автоматичного вирішення проблем такого міста не існує, вони лише створюють основи для управління ним. Ці основи – ефективність, задоволення потреб громадян, правова система, і вони дають можливість забезпечення соціального прогресу за рівня витрат, що є набагато менший, ніж він був би при використанні традиційних технологій управління містом [20].

На думку фахівців, «смарт-місто» в Україні повинне уособлювати такі риси: поєднання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні містом із сильним самоврядуванням та широкою участю громадян, дотриманням принципів сталого розвитку, креативним та інноваційним міським менеджментом, високим акцентом на якості освіти та підготовки наукової інтелігенції. [57].

Отже, децентралізація в Україні у поєднанні з питаннями формування регіональної політики на основі концепції просторового розвитку значно набуває дедалі більшого застосування. Поступово формується система, у рамках якої повинні діяти місцеві органи. Їх діяльність у рамках використання концепції просторового розвитку, як зазначалось вище, потребує нової інституційної оформленості та нових завдань. Метою місцевих органів управління має стати забезпечення стратегічного планування розвитку територій необхідними дослідженнями і проектними розробками у робочому контакті із закладами освіти, надання підтримки органам місцевого самоврядування в оцінці ресурсів розвитку і в розробці його проектних програм, надання інформаційно-аналітичних, проектних і організаційно-проектних послуг діючим та потенційним інвесторам.

3.3. Запровадження співробітництва територіальних громад як інноваційного інструменту регіонального розвитку

Інноваційним механізмом державної регіональної політики в умовах децентралізації виступає співпраця територіальних громад. Така співпраця розширює можливості вирішення соціально-економічних завдань регіонів, втілення інвестиційних проектів завдяки об'єднанню фінансових та матеріальних ресурсів, підвищення дієвості управлінських рішень та ін.

Незважаючи на існування в Україні законодавства, що регулює співробітництво територіальних громад, використання цього механізму залишається досить слабким.

Однак, вітчизняний досвід співпраці територіально об'єднаних громад про використання обмеженого кола форм можливої співпраці, зокрема: спільне фінансування об'єктів комунальної власності, реалізація спільних проектів (в переважній більшості короткострокових, направлених на вирішення одного завдання), утворення спільних комунальних підприємств. Чинне законодавство передбачає широкий спектр можливостей делегування завдань чи утворення спільного органу управління.

Для сприяння практичному запровадженню проектів співробітництва територіальних громад Мінрегіоном України розроблено Методичні рекомендації щодо практичного застосування положень Закону України «Про співробітництво територіальних громад» в частині організації та юридичного оформлення співробітництва» [28]. Зазначені методичні рекомендації разом із примірними формами договорів про співробітництво територіальних громад були видані та розповсюджені Ресурсним Центром зі сталого місцевого розвитку за підтримки Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду» [28].

Незважаючи на широкий вибір можливостей співпраці регіонального розвитку, вітчизняна практика свідчить про використання трьох основних напрямків, зокрема: об'єднання фінансових ресурсів для придбання, виділення території для спільної утилізації відходів, спільне використання наявного майна.

З метою забезпечення успішного співробітництва громад доцільним є окреслення кола проблемних питань, на вирішення яких направлено формування проектів міжрегіональної співпраці, оцінка ймовірних ризиків відповідно рівня (територіальне об'єднання громад, регіону, області, країни в цілому). До прикладу, неузгодженість нормативно-правового забезпечення процесу співробітництва або низька вмотивованість залучення органів державної влади та ін.

Вибір тієї чи іншої форми співробітництва, що буде як най краще відповідати завданням регіонального розвитку залежить від специфіки мети та

завдань законодавчо окреслених форм співробітництва. Розглянемо їх більш детально:

1. Делегування виконання окремих завдань між суб'єктами співробітництва направлене на виконання завдань щодо мінімізації ресурсів на виконання тих чи інших обов'язків

2. Реалізація спільних проектів передбачає окреслення завдань щодо – порівняння ресурсів (доходів), кінцевих результатів (прибутків), витрат (інвестицій і капіталовкладень) регіонів-учасників проекту, що залежать від особливостей громад кожного регіону. Обрана форма співпраці передбачає обговорення та закріплення майбутнього розподілу доходів (прибутків) від реалізації такої спільної діяльності.

3. Передумовами співпраці у формі спільного фінансування (утримання) підприємств, організацій та установ виступає можливість громади чи регіону надавати послуги власних об'єктів комунальної інфраструктури та отримувати рівноцінну винагороду, яка покриває частину витрат на утримання таких інфраструктурних об'єктів. В переважній більшості, такі договори укладають на строком близько 1 року, що пов'язане зі строком формування кошторису обслуговування об'єктів інфраструктури у складі бюджету громади, регіону.

4. Співпраця регіонів з метою утворення спільних комунальних підприємств, спільних інфраструктурних проектів передбачає уточнення фінансової та майнової спроможності громад-учасниць такого проекту (земельні та інші ресурси, інвестиції різних видів, транспортні мережі, інженерні комунікації, проектування тощо), що під час реалізації договору співпраці виступить часткою до статутного фонду спільного підприємства, установи, організації.

5. З метою виконання завдань щодо оптимізації витрат на утримання органів управління, підвищення професіоналізму персоналу управління громади, актуальним виступає співпраця громад та регіонів у формі утворення спільного органу управління для виконання передбачених законом повноважень.

Одним з вагомих факторів, що уповільнює процес укладання та реалізації співробітництва регіонів, громад виступає початок фінансування проектів. До прикладу, договір про співпрацю укладений у поточному році, однак його фінансування можливе лише у наступному році, коли виділення належного фінансування буде затверджено у бюджеті такої громади.

З метою стимулювання співробітництва регіонів та їх громад, важливим є представлення комплексності процесу підготовки та реалізації проектів співпраці, який включає в себе основні етапи процесу управління (організацію, планування, мотивацію та контроль) (Додаток II).

В додатку II прийняттю рішення про співпрацю регіонів та їх громад передують уточнення мотивації для учасників, які саме переваги можуть бути досягнуті (зростання економічного, соціального та екологічного розвитку). В залежності від обраних аспектів мотивації майбутнього співробітництва, його організацію слід розпочати з детального аналізу стану учасників такого проекту. Подальші складові планування реалізації проекту залежать від обраної форми співпраці громад та регіонів.

В додатку II, важливо забезпечити максимально відкритий контроль за виконанням договору про співробітництва, оскільки він виступає, певною мірою, гарантією успішної співпраці між учасниками.

Отже, запровадження співробітництва територіальних громад виступає інноваційним інструментом регіонального розвитку, що забезпечує більш якісне надання адміністративних послуг, підвищує ефективність використання наявних ресурсів громад, дозволяє об'єднувати можливості у вирішення нагальних економіко-соціальних проблем регіону, забезпечує збалансований розвиток регіонів в Україні в цілому. В залежності від обраної форми співпраці, передбачених чинним законодавством (делегування завдань з передаванням відповідних ресурсів; реалізація спільних процесів; спільне фінансування (утримання) підприємств, установ, організацій; утворення спільних комунальних підприємств; утворення спільного органу управління) та запропонованих етапів підготовки проекту співпраці територіальних громад,

очікується зменшення диспропорцій розвитку регіонів України.

Висновок до розділу 3

Формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону являє собою складний процес дворівневого планування; узгодження інтересів окремих підприємств, громад, приватних ініціатив; сприяння участі міжнародних організацій в межах реалізації різних спільних проектів.

Децентралізація в Україні у поєднанні з питаннями формування регіональної політики на основі концепції просторового розвитку значно набуває дедалі більшого застосування. Поступово формується система, у рамках якої повинні діяти місцеві органи. Їх діяльність у рамках використання концепції просторового розвитку, як зазначалось вище, потребує нової інституційної оформленості та нових завдань. Метою місцевих органів управління має стати забезпечення стратегічного планування розвитку територій необхідними дослідженнями і проектними розробками у робочому контакті із закладами освіти, надання підтримки органам місцевого самоврядування в оцінці ресурсів розвитку і в розробці його проектних програм, надання інформаційно-аналітичних, проектних і організаційно-проектних послуг діючим та потенційним інвесторам.

Запровадження співробітництва територіальних громад виступає інноваційним інструментом регіонального розвитку, що забезпечує більш якісне надання адміністративних послуг, підвищує ефективність використання наявних ресурсів громад, дозволяє об'єднувати можливості у вирішення нагальних економіко-соціальних проблем регіону, забезпечує збалансований розвиток регіонів в Україні в цілому. В залежності від обраної форми співпраці, передбачених чинним законодавством (делегування завдань з передаванням відповідних ресурсів; реалізація спільних процесів; спільне фінансування (утримання) підприємств, установ, організацій; утворення спільних комунальних підприємств; утворення спільного органу управління) та запропонованих етапів підготовки проекту співпраці територіальних громад, очікується зменшення диспропорцій розвитку регіонів України.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень теоретичних та практичних аспектів регіонального розвитку можна навести наступні висновки та пропозиції:

1. Серед ключових завдань державного управління регіонального розвитку слід виділити формування балансу використання наявних факторів з позицій максимізації розвитку кожного окремого регіону. Вибір оптимального варіанту, серед множинних випадків факторів розвитку господарської активності населення регіону у поєднанні з компенсацією недостатності подібної активності в тому чи іншому регіоні. Мається на увазі зміщення акцентів з максимізації ролі розвитку регіону на рівні держави, до максимізації ролі розвитку комплексності регіону. Наявна ситуація вимагає перегляду чинної системи економічно необґрунтованого розділення виробничих процесів між різними регіонами, зміни підходів промислового розвитку регіонів з метою забезпечення захисту навколишнього середовища.

2. Сукупність сучасного інструментарію забезпечення регіонального розвитку (включає широкий арсенал засобів і форм, методів, що забезпечують ухвалення та реалізацію регіонального розвитку, фіксування проміжних результатів соціального та економічного регіонального розвитку, що характеризує перебіг розвиток регіонів та усунення диспропорцій регіонального розвитку. Ці системи інструментів мають базуватися на якісних прогнозах, відображати пріоритети місцевого розвитку та узгоджувати національні, регіональні та місцеві інтереси.

3. Планування регіонального та територіального розвитку є багатофакторним та складним процесом, під час здійснення якого необхідно враховувати різноманітні територіально-просторові, економічні, соціальні, екологічні та інші фактори, що характеризують регіон. Відтак, необхідно здійснювати узгодження різних регіональних програмних документів, а головним орієнтиром для налагодження цього процесу слугує регіональна стратегія розвитку. регіональна стратегія, з точки зору процесу підготовки та

методології, це складний інструмент впливу на майбутнє регіону. Його розробка вимагає чітких алгоритмів, політичної волі та знань місцевої влади, а також підготовки та розуміння бізнес-структур і населення. У процесі формування стратегій регіонального розвитку необхідно переглянути існуючий стан речей, проаналізувати сили, що впливають на місцеву економіку, сформулювати конкретні заходи та планувати зміни, що впливають на регіональну економіку.

4. З огляду на специфіку економічного розвитку України, здійснено оцінку законодавства регіональної політики. Встановлено, що систематизація нормативно-правових документів є необхідною передумовою ефективного реформування використання інструментів розвитку регіонів. Виявлено, що проблемою інституційного забезпечення розвитку територій України є несформованість системи інституцій, можуть координувати між собою та ефективно реалізовувати завдання національної та регіональної політики; немає чіткого розподілу повноважень та відповідальності у сфері регіонального розвитку між різними відомствами центральної влади, рівнями адміністративної влади та місцевого самоврядування. , а також органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування місцевого рівня. Визначення нормативно-правових дій, що визначають основні напрями регіонального розвитку: органи, відповідальні за формування та реалізацію регіональної політики (переважно Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства), відповідні системи документів, що визначають національну регіональну політику (Національна стратегія). регіонального розвитку України та плану заходів щодо його реалізації, стратегії регіонального розвитку та плану дій щодо її реалізації., а також інвестиційні програми (проекти), джерела фінансування розвитку регіонів (Державний фонд регіонального розвитку та місцеві бюджети), спрямовані на розвиток регіонів.

5. Оцінка ефективної реалізації державної політики регіонального розвитку передбачає визначення індексів соціально-економічного розвитку в

розрізі 8 груп: основні економічні характеристики, виробничий потенціал, підприємницьке середовище, зовнішньоекономічна діяльність, науковий та інноваційний потенціал, рівень розвитку інфраструктури, соціальний рівень, екологічний стан. В період військових дій, через міграцію населення, релокацію виробничих потужностей підприємств до інших регіонів, руйнування та порушення умов здійснення господарської діяльності має місце посилення диспропорцій регіонального розвитку, водночас перспективним є відновлення пошкоджень та інвестування в інноваційні технології, будівництва нових регіональних зв'язків.

6. Провівши аналіз основних показників Харківської області виявлено, що там зовнішньоекономічна діяльність з найбільшим інноваційним потенціалом, сматр-спеціалізація: виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, виробництво машин і устаткування та інших транспортних засобів. Аналіз соціально-економічного розвитку Харківської області свідчить про високі показники розвитку галузей, впровадження інноваційних технологій, реалізації низки програм з забезпечення високої якості життя населення на основі побудови соціально, екологічно орієнтованої інноваційної економіки.

7. Аналізуючи світовий досвід розвитку регіонів на основі принципів Європейської регіональної політики, встановлено, що в Європейській науковій спільноті зростає наукове та практичне значення просторового підходу до аналізу соціальної, економічної та екологічної реальності регіональної системи. Відмінною рисою просторового напрямку регіональної науки є відхід від розгляду території у контексті адміністративного поділу і перехід до розгляду території на основі укрупненого поділу на макрорегіони у рамках процесів регіональної інтеграції, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, міжрегіонального і транскордонного співробітництва. Принципи регіонального розвитку ЄС у випадках розширення членів-учасниць союзу підтверджували свою ефективність та удосконалювались протягом строку існування європейської співдружності держав. На їх основі розроблено

численні стратегії. Ключовими умовами впровадження європейських принципів регіонального розвитку виступає створення партнерств, планування, належне управління. Ефективність досвіду усунення диспропорцій регіонального розвитку свідчать позитивні економічно-соціальні зміни країн, що активно запроваджують їх у свою діяльність

8. Децентралізація в Україні у поєднанні з питаннями формування регіональної політики на основі концепції просторового розвитку значно набуває дедалі більшого застосування. Поступово формується система, у рамках якої повинні діяти місцеві органи. Їх діяльність у рамках використання концепції просторового розвитку, як зазначалось вище, потребує нової інституційної оформленості та нових завдань. Метою місцевих органів управління має стати забезпечення стратегічного планування розвитку територій необхідними дослідженнями і проектними розробками у робочому контакті із закладами освіти, надання підтримки органам місцевого самоврядування в оцінці ресурсів розвитку і в розробці його проектних програм, надання інформаційно-аналітичних, проектних і організаційно-проектних послуг діючим та потенційним інвесторам.

9. Встановлено, що одним із інноваційних механізмів державної регіональної політики є співробітництво територіальних громад, запровадження якого відбувається у процесі реалізації реформи територіальної організації влади на засадах децентралізації. Цей механізм створює додаткові можливості для підвищення спроможності територіальних громад шляхом об'єднання фінансових та матеріальних ресурсів для вирішення спільних соціально-економічних проблем, реалізації інвестиційних проектів, ефективного використання коштів місцевих бюджетів, підвищення дієвості управлінських рішень тощо. В залежності від обраної форми співпраці, передбачених чинним законодавством (делегування завдань з передаванням відповідних ресурсів; реалізація спільних процесів; спільне фінансування (утримання) підприємств; утворення спільних комунальних підприємств та спільного органу управління) та запропонованих етапів підготовки проекту співпраці територіальних громад,

очікується зменшення диспропорцій розвитку регіонів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 10 важливих для децентралізації законопроектів, які вже у Верховній Раді [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://decentralization.gov.ua/news/14464Princeton University Press, 1961. Pp. 79-96. series, 2006. 268 p.](https://decentralization.gov.ua/news/14464Princeton%20University%20Press,%201961.Pp.79-96.series,2006.268p)
2. Багмет М. Загальні проблеми регіональної політики держави: сутність та зміст [Електронний ресурс] / М. Багмет, В. Лісовський. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/59706>
3. Бевз І. А. Оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України у докризовий і посткризовий періоди [Електронний ресурс] / І. А. Бевз, Н. О. Федяй // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2168>
4. Берегой Т. Інституційна інфраструктура реалізації державної регіональної політики України [Електронний ресурс] / Берегой Т. // Державне управління та місцеве самоврядування. 2010. № 1 (4). Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01\(4\)/10btarpu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01(4)/10btarpu.pdf)
5. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. К., 2017. 107 с.
6. Боярко І. М. Місцеві бюджети у забезпеченні соціально-економічного розвитку міста: монографія / І. М. Боярко, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль. – Суми: Корпункт, 2012. – 92 с.
7. Бухтіярова М. Програма підтримки співробітництва громад: аналітична записка [Електронний ресурс] / Бухтіярова М., Софій О., Крат М., Баранецький Т..Режим доступу: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/11/Analitichna-zapiska.-SHablon.pdf>
8. Валевський О. Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства : монографія / О. Л. Валевський. – К.:

Вид-во НАДУ, 2007. – 315 с.

9. Василенко В. Н. Діагностика регіональної економічної системи як комплекс досліджень / В. Н. Василенко // Економіка і право. – 2018. – №1. – С. 5-16.
10. Галіяш Р. Я. Нові підходи до формування регіональної політики України [Електронний ресурс] / Р. Я. Галіяш // Перспективи розвитку банківської системи у глобальному фінансовому середовищі: мат. Всеукр. наук. інтернет-конф. – Режим доступу: www.bs.tneu.edu.ua.
11. Гринчук Ю. С. Нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики / Гринчук Ю.С., Коваль Н.В. // Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 5. С. 9–15
12. Гринчук Ю. С. Система інституційного забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики в Україні: проблеми та напрями удосконалення / Гринчук Ю. С., Коваль Н. В., Вихор М.В. // Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 7. С. 23–30
13. Давимука С. А. Тенденції розвитку нової регіональної політики країн-членів Європейського Союзу / Давимука С. А. , Куйбіда В. С. , Федулова Л. І. // Регіональна економіка 2019, №1. С 76-87
14. Дай Т. Р. Основи державної політики : підручник / Т. Р. Дай; за наук. ред. З. В. Балабаєва. – Одеса. : АО «Бахва», 2005. – 468 с.
15. Дацишин М.Б., Керецман В.Ю. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні. — К.: В-во «К.І.С.», 2007. — 102 с.
16. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / За ред. З.С. Варналія. — К.: НІСД, 2007. — 820с.
17. Дерун Т. М. Інструменти формування і реалізації державної політики розвитку малих міст України [Електронний ресурс], Т. М. Дерун // Державне управління: удосконалення та розвиток. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/>
18. Дзюпин М. Співробітництво територіальних громад: невикористані

- резерви. – Електронний ресурс. – Режим доступу:
<http://blog.liga.net/user/mdzyupyn/article/18787.aspx>
19. Дяченко С. А. Аналіз розвитку інституту місцевих бюджетів в Україні: тенденції та прогнози / Дяченко С.А. // Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 8. С. 63–69.
 20. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ : аналіт. доп. [Електронний ресурс] / О. В. Шевченко, В. І. Жук, К. Г. Юрченко, О. А. Баталов [та ін.]; за заг. ред. Д. І. Олійник. – К. : НІСД, 2015. – 116 с. – Режим доступу:
<http://www.niss.gov.ua>
 21. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / ред. кол.: В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2002. – Т. 1. – 864 с.
 22. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? Застосування принципів та обмін досвідом [Електронний ресурс].
 Режим доступу:
https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_uk.pdf
 23. Європейська хартія місцевого самоврядування, м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. Офіційний переклад [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
 24. Ємельянов В. М. Інструменти формування та реалізації регіональної політики України / В. М. Ємельянов // Наукові праці. Державне управління. – 2013. – Випуск 202. Том 214. – С 9-13.
 25. Концепція державної регіональної політики / Кабінет Міністрів України ; затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 року. – К., 2008.
 26. Лозинська Т.М. Напрями удосконалення співробітництва територіальних громад в Україні [Електронний ресурс]/ Лозинська Т.М., Аранчій Г.А. // Державне управління: удосконалення та розвиток». 2021. №1. Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/8.pdf .

- 27.Медвідь В. Ю. Методологічні основи економічного регулювання регіонального розвитку : дис. ... доктора екон. наук : 08.00.05 / В.Ю. Медвідь . – К., 2015. – 498с.
- 28.Методичні рекомендації щодо практичного застосування положень Закону України «Про співробітництво територіальних громад» в частині організації та юридичного оформлення співробітництва [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://rozvytok.in.ua/library?pid=55&sid=919>
- 29.Методичні рекомендації щодо практичного застосування положень Закону України «Про співробітництво територіальних громад» в частині організації та юридичного оформлення співробітництва. Примірні форми договорів про співробітництво територіальних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/attachments/files/reg.rozvutok/Metodychka.pdf>
- 30.Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. Проект Європейського Союзу «Підтримка регіонального розвитку України» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://cg.gov.ua/web_docs/1/2014/11/docs/Methodology_of_RD_planning.pdf
- 31.Міста майбутнього у ЄС. Матеріали конференції / Cities of Tomorrow, European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/conferences/citiesoftomorrow/index_en.
- 32.Напрями активізації запровадження механізму співробітництва територіальних громад : аналітична записка [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/files/AZ-Sp-vrob-tnitstvo-TG-d2e37.pdf>
- 33.Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
- 34.Офіційний сайт Координаційного комітету з розробки Стратегії розвитку Харківської області на період до 2027 року. Проект Стратегії розвитку

- Харківської області на 2021-2027 роки. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://strategy.kharkiv.ua/docs/kharkiv_region_strategy_project.pdf
- 35.Офіційний сайт Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/promova-ministra-finansiv-natalii-iaresko-na-zasidanni-uriadu-shchodo-vykonannia-derzhavnoho-biudzhetu>
- 36.Пакт мерів – прихильні принципам місцевої екологічно безпечної енергії / Covenant of Mayors: Committed to local sustainable energy [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.covenantofmayors.eu/covenant-of-mayors>
- 37.Підтримують команди та армію: як працює бізнес в умовах війни [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://eba.com.ua/pidtrymuuyut-komandy-ta-armiyu-yak-pratsyuye-biznes-v-umovah-vijny/>
- 38.Планування енергетично ефективного міста / Planning for energy efficient cities. Project in the the EU Seventh Framework Programme [Електронний ресурс].- Режим доступу: www.pleecproject.eu
- 39.Показники виконання бюджету 2021р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://sklinternational.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/StateBudget2021.pdf>
- 40.Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
- 41.Про ДФРР. Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dfrr.minregion.gov.ua/pro-konkurs>
- 42.Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n11>
- 43.Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. №

1001. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF#Text> (втратив чинність)
44. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n13> (втратив чинність)
45. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів: Постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text> (втратив чинність)
46. Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2000 р. № 521. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2000-%D0%BF#Text> (втратив чинність).
47. Про співробітництво територіальних громад: закон України №1508-18 від 17.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18/card6#Public>
48. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005р. №2850 //Офіційний вісник України. –2005. –№40. –Ст.2529.
49. Про схвалення Концепції Закону України «Про території перспективного розвитку»: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 110-р від 13 січня 2010 р. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc>
50. Програма релокації підприємств: що потрібно знати бізнесу. Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e4f18282-77af-4fdf-8134-ce4403d711f0&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv-SchoPotribnoZnatiBiznesu>
51. Регіональна політика в Україні: громадський моніторинг стратегій регіонального розвитку. [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <https://www.csi.org.ua/news/proekt-za-pidtrymkypredstavnytstva-ye/>

- 52.Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики: аналітичний звіт / Колін Меддок та ін.; Проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». — К., 2014. — 472 с.
- 53.Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/reystyr/reystyr-dogovoriv-po-spivrobitnycztvu-terytorialnyh-gromad-2/>
- 54.Розумні міста у Європі [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.smart-cities.eu/?cid=01&ver=3>
- 55.Рябоконь О. О. Соціально-економічний розвиток України в умовах бюджетної децентралізації економіки / О. О. Рябоконь // Агросвіт. — 2016. — №3. — С. 29-33.
- 56.Сірик О.З. Ефективність використання механізмів співробітництва територіальних громад в умовах децентралізації влади Регіональна економіка 2020, №2. С.17-32.
- 57.Скалій І. Розумне місто – місто майбутнього. Проект ПРООН/МПВСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://msdp.undp.org.ua/data.pdf>
- 58.Співробітництво територіальних громад (міжмуніципальне співробітництво – ММС): Навчально-практичний посібник/ За заг. редакцією Толкованова В.В., Журавля Т.В. – Київ. 2016. – 154 с.
- 59.Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Збірник матеріалів «круглого столу» [Електронний ресурс] / за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 88 с. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
- 60.Татарчук Т. Співробітництво територіальних громад: нові можливості для розвитку [Електронний ресурс] / Татарчук Т.// Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування Режим доступу: <http://buk-visnyk.cv.ua/miscve-samovryaduvannya/1362/>

61. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стимулювання розвитку регіонів на засадах смарт-спеціалізації: бар'єри та механізми імплементації: наукова доповідь / наук. ред. д.е.н., проф. Сторонянська І.З. Львів, ІРД НАНУ. 2021. 155 с
62. Федорів П. Державна регіональна політика: децентралізація нерівностей? [Електронний ресурс] / Федорів П., Назаренко Ю. // Cedos 27.04. 2021. Режим доступу: <https://cedos.org.ua/researches/derzhavna-regionalna-polityka-deczentralizacziya-nerivnostej/>
63. Федулова Л.І. Адаптація нової регіональної політики ЄС в стратегічному курсі регіонального розвитку України [Електронний ресурс] / Федулова Л.І., Ємельяненко Л.М // Ефективна економіка. – 2020. - №11. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/15.pdf
64. Чернюк Л. Г. Методи планування місцевих бюджетів як основи розбудови соціальної інфраструктури [Електронний ресурс] / Л.Г. Чернюк // Ефективна економіка. – 2013. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3295>
65. Шашина М.В. Аналіз стратегій регіонального розвитку в контексті імплементації засадничих положень концепції смарт-спеціалізації у національну політику розвитку регіонів. [Електронний ресурс] / Шашина М.В., Солосіч О.С., Місяйло О.В., Очеретяна О.В. // Ефективна економіка. – 2021. - №5. Режим доступу:
66. Яремко Л. Проблеми інституційного забезпечення інноваційного розвитку регіону / Л. Яремко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.donntu.edu.ua>
67. Яремчук Р. Є. Ефективність реалізації державної регіональної політики в контексті проблематики територіальних диспропорцій. / Яремчук Р.Є. // Регіональна економіка. 2021. №2(100). С. 61-71
68. European Spatial Development Perspective (ESDP). Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union. Agreed at the Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning in Potsdam,.

- Published by the European Commission [Електронний ресурс].- Режим доступу: ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/.../sum_en.pdf
69. Intel створить у Каліфорнії «розумне» місто, яким управлятимуть комп'ютери // Новини Уніан [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.unian.ua/science/928469-intel-stvorit-u-kaliforniji-rozumne-misto-yakim-upravlyatimut-kompyuterizmi.html>
70. Oates W. E. An Essay on Fiscal Federalism. Journal of Economic Literature. 1999. Vol. 37(3). Pp. 1120-1149.
71. Perspectives on Fiscal Federalism / Edited by R. M. Bird, F. Vaillancourt. Washington: WBI learning resources
72. Tiebout C. An Economic Theory of Fiscal Decentralization. Public Finances, Needs, Sources and Utilization.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Характеристика положень стратегії регіонального розвитку [59; 63; 65; 67]

№	Назва складової	Характеристика
1	2	3
1	Орієнтація на потреби та інтереси людей	Ефективна стратегія вимагає підходу, що ставить людей у центр уваги і забезпечує довготермінове покращення становища найбільш уразливих і маргінальних груп населення, зокрема бідних
2	Консенсус щодо довготермінової мети (бачення) розвитку території.	Для успіху стратегічного планування необхідна згода усіх зацікавлених сторін щодо довготермінової мети (бачення) та чітких термінів виконання поставлених завдань. Усі політичні партії повинні поділяти загальне бачення та взяти на себе зобов'язання щодо його втілення з тим, аби за умови зміни партії при владі, новий уряд не розглядав би конкретну стратегію лише як складову політики свого попередника
3	Всебічність та цілісність	Стратегії розвитку територій мають бути розроблені таким чином, щоб, наскільки можливо, поєднувати економічні, соціальні та екологічні завдання. У тих випадках, коли таке поєднання неможливо або ускладнено, необхідно досягати певних компромісів
4	Спрямованість на чіткі бюджетні пріоритети.	Стратегія має бути інтегрована до бюджетного процесу, що забезпечить відповідність запланованих заходів, спрямованих на досягнення цілей, наявним фінансовим

		ресурсам та не дозволить їм перетворитися на «пусті побажання». Обмежений потенціал та часові рамки також позначатимуться на ступені досяжності очікуваних результатів
5	Проведення комплексного аналізу стану регіонального розвитку	Пріоритети повинні визначатися на основі всебічного аналізу існуючої ситуації, прогнозованих тенденцій і ризиків, а також вивченні взаємозалежності між місцевими, національними та глобальними проблемами
6	Обов'язковість моніторингу та оцінювання	Невід'ємною частиною стратегії мають бути моніторинг та оцінювання, які базуються на чітких показниках, що дає змогу відслідковувати соціально-економічні процеси в регіоні та своєчасно виявляти потребу в коригуванні плану дій щодо реалізації стратегії
7	Наявність відповідальності та лідерства на місцевому рівні	У минулому чимало стратегій було укладено під зовнішнім тиском чи на вимогу міжнародних агенцій з розвитку. Проте для життєздатності стратегій вкрай важливо, щоб територіальні громади самі ініціювали їх розробку і впровадження
8	Наявність впливової провідної установи та висока готовність органів влади дотримуватися зобов'язань	Довготермінові зобов'язання є неодмінною умовою запровадження змін політики та інституційних реформ, виділення фінансових ресурсів та чіткого розподілу відповідальності за реалізацію стратегії
Продовження додатку А		
1	2	3

9	Розбудова існуючих механізмів і стратегій	Стратегія регіонального розвитку не є цілковито новим механізмом планування. Вона базується на тому, що вже існує в країні на національному, регіональному та місцевому рівнях, сприяючи поєднанню, взаємному доповненню та узгодженості між різними інструментами і процедурами планування та підходами до нього. Для забезпечення координації механізмів і процесів, виявлення та усунення потенційних суперечностей необхідне належне управління усім ходом розробки стратегії. На самому початку цього процесу важливо розподілити ролі й обов'язки, а також визначити характер відносин між його головними учасниками
10	Активна й ефективна участь	Широке залучення громадськості допомагає віднайти нові ідеї та джерела інформації. Участь центральних органів влади (що забезпечують керівництво, запроваджують стимули та виділяють фінансові ресурси) є обов'язковою умовою, проте процес планування має бути багатостороннім, оснований на співпраці децентралізованих органів управління, приватного сектору та громадянського суспільства. Він також вимагає створення ефективних механізмів спілкування та інформування
11	Широке залучення громадськості допомагає віднайти нові ідеї та	Участь центральних органів влади (що забезпечують керівництво, запроваджують стимули та виділяють фінансові ресурси) є

	джерела інформації	обов'язковою умовою, проте процес планування має бути багатостороннім, оснований на співпраці децентралізованих органів управління, приватного сектору та громадянського суспільства. Він також вимагає створення ефективних механізмів спілкування та інформування
12	Зв'язок між національним і місцевим рівнями	Стратегія має являти собою процес двосторонньої постійної взаємодії між національним і місцевим (децентралізованим) рівнями. На центральному рівні мають визначатися основні стратегічні принципи і напрями (економічна, фінансова та торгівельна політика, законодавчі зміни, закордонні справи та зовнішні відносини тощо). Проте детальне планування, упровадження і моніторинг здійснюються на децентралізованому рівні, на якій передаються відповідні ресурси та повноваження

Додаток Б

Законодавче забезпечення регіональної політики [11, с.11]

№	Групи законодавчих актів	Перелік чинних законодавчих актів
1	2	3
1	Загальне законодавство	Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI
2	Спеціальне законодавство з регіонального розвитку	Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. № 2850-IV Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII
3	Бюджетне законодавство	Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI
4	Планувальне законодавство	Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-III Закон України «Про генеральну схему планування території України» від 07.02.2002 р. № 3059-III Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI
5	Статусне законодавство	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. №3166-VI

6	Інвестиційне законодавство	Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-XII Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991 р. № 1540 а-XII Закон України «Про іноземні інвестиції» від 13.03.1992 р. № 2198-XII Закон України «Про Державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні» від 17.12.1993 р. № 3744-XII Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 р. № 2299-III Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»» від 21.10.2010 р. № 2623-VI Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 06.09.2012 р. № 5205-VI
7	Законодавство для окремих територій	Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» від 15.02.1995 р. № 56/95-ВР Закон України «Про оголошення природних територій міста Миргорода Полтавської області курортом державного значення»
Продовження додатку Б		
1	2	3
		від 06.09.2011 р. № 3699–VI Закон України «Про оголошення природних територій міста Хмільника Вінницької області курортом державного значення» від 12.05.2011 р. № 3318–VI

		Закон України «Про оголошення природних територій міста Слов'янська Донецької області курортом державного значення» від 19.04.2011 р. № 3245-VI
8	Законодавство окремих інструментів розвитку	Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 р. № 991-XIV Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 р. № 997-XIV Закон України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» від 14.12.1999 р. № 1286-XIV Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. № 1861-IV Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 р. № 1563-VI Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI Закон України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р. № 5018-VI

Додаток В

Інші нормативно-правові акти у сфері регіональної політики [11, с.14]

№	Групи нормативно- правових актів	Перелік нормативно-правових актів
1	Укази Президента України	«Про Концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. № 341/2001
2	Постанови Кабінету Міністрів України	«Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки» від 23.08.2016 р. № 554; «Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку» від 11.02.2016 р. № 258; «Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів» від 11.11.2015 р. № 931; «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» від 11.11.2015 р. № 932; «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» від 21.10.2015 р. № 856; «Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку» від 16.09.2015 р. № 714; «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку» від 18.03.2015 р. № 196; «Про затвердження Державної

		стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 06.08.2014 р. № 385; «Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України» від 30.04.2014 р. № 197; «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними» від 02.03.2010 р. № 235 (редакція від 25.07.2015 р.); «Про затвердження порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди» від 23.05.2007 р. № 751 (редакція від 25.07.2015 р.)
3	Накази Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово- комунального господарства України	«Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації» від 31.03.2016 р. № 79; «Питання підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 24.04.2015 р. № 80 зі змінами від 01.04.2016 р.

Додаток Д

Напрямки роботи Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства та Міністерства економічного розвитку і торгівлі

№	Назва Міністерства	Перелік обов'язків
1	2	3
1	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України	розробляє і здійснює заходи, спрямовані на розбудову інфраструктури регіонів, розвиток міжрегіонального економічного співробітництва; сприяє комплексному соціально-економічному розвитку регіонів; розробляє державну стратегію регіонального розвитку, щорічні плани заходів щодо її реалізації, здійснює методологічне керівництво та координацію діяльності з підготовки регіональних стратегій розвитку; здійснює моніторинг соціально-економічних та інших показників розвитку регіонів; формує перелік показників, на основі аналізу динаміки яких окремі території визнають депресивними; розробляє програми подолання депресивності територій та проводить моніторинг їх виконання; здійснює загальну координацію транскордонного співробітництва та розвитку сільських територій; здійснює оцінку та відбір на конкурсних засадах інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку тощо; подає Кабінетові Міністрів України пропозиції

		щодо нормативно-правового забезпечення питань регіональної політики, організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.
2	Міністерство економічного розвитку і торгівлі	проводить аналіз стану та тенденцій економічного і соціального розвитку України, секторів та галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць, розробляє пропозиції щодо основних напрямів розвитку та реформування економіки, ураховуючи принципи сталого розвитку, здійснює державне прогнозування економічного і соціального розвитку України та підготовку відповідних планів і програм; здійснює організаційно-методичне керівництво і координацію роботи з підготовки прогнозів та програм економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів і міст на середньо- та короткостроковий періоди; бере участь у формуванні та реалізації державної регіональної політики, державної політики у сфері стимулювання розвитку регіонів, координації та розвитку транскордонного співробітництва з питань, що належать до його компетенції; утворює, реорганізовує та ліквідує регіональні центри з інвестицій та розвитку з метою підтримки інвестиційного
Продовження додатку Д		
1	2	3
		розвитку регіонів та організації надання суб'єктам інвестиційної діяльності послуг, пов'язаних з

		підготовкою та реалізацією інвестиційного проекту, за принципом "єдиного вікна"
--	--	--

Додаток Ж

Економічна спеціалізація регіонів України (за часткою у ВДВ), % [33]

Область	Промисловість				Сільське господарство				Торгівля			
	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021
Вінницька	18,3	22,1	21,4	19,8	22,4	31,8	28,1	28,5	10,8	8,6	8,9	9,9
Волинська	16,4	17,9	15,4	15,5	16,6	20,5	17,2	16,2	15,3	15,7	25,5	23,3
Дніпропетровська	47,3	46,7	48,2	47,7	4,9	8,5	7,3	7,0	12,9	10,9	11,4	10,4
Донецька	39,9	45,3	49,9	53,2	4,2	7,7	7,2	6,2	16,2	10,1	8,0	7,2
Житомирська	22,7	19,9	19,0	19,8	19,2	25,3	23,5	23,1	10,6	10,5	10,7	10,0
Закарпатська	20,2	16,7	15,1	14,7	14,2	17,1	15,2	14,6	17,4	11,7	12,4	13,9
Запорізька	43,9	41,4	42,4	43,5	8,5	13,9	12,0	9,8	11,6	10,4	10,7	10,5
Івано-Франківська	30,2	26,4	28,0	31,2	12,2	14,4	14,4	13,1	13,7	13,6	11,6	11,2
Київська	18,2	22,2	21,5	20,4	13,5	16,0	14,3	14,9	18,6	15,4	16,3	16,6
Кіровоградська	22,2	20,6	19,1	19,0	23,2	36,8	31,3	33,0	11,5	8,3	10,4	10,2
Луганська	45,2	34,5	23,1	20,7	6,3	20,9	21,3	21,7	10,5	4,8	6,7	8,0
Львівська	17,9	22,7	22,9	22,1	9,0	10,2	9,6	9,1	17,7	12,6	15,5	15,6
Миколаївська	25,7	20,6	21,1	21,1	16,3	25,6	21,9	21,0	12,9	11,5	12,5	12,8
Одеська	13,1	13,7	12,5	12,2	7,4	13,3	11,5	11,0	14,9	13,3	14,6	14,0
Полтавська	44,2	50,5	54,1	49,4	14,2	19,6	14,3	16,8	8,0	6,4	6,9	7,5
Рівненська	26,2	26,1	24,5	24,1	17,1	20,6	19,9	19,1	11,1	13,7	11,6	10,7
Сумська	27,3	24,6	22,5	23,2	16,2	28,0	26,1	26,4	15,0	11,2	9,7	9,6
Тернопільська	13,6	15,0	14,2	13,6	24,2	28,9	28,1	25,6	12,3	10,8	10,6	10,8
Харківська	21,3	31,0	31,0	33,1	8,8	13,4	11,1	10,2	15,3	11,7	11,7	10,6
Херсонська	16,0	15,1	15,1	14,7	24,2	36,5	33,0	30,1	12,1	9,4	10,5	10,9
Хмельницька	20,3	19,5	17,5	16,3	22,1	31,8	31,1	29,5	10,0	9,3	10,3	11,2

Черкаська	24,3	25,9	25,2	24,1	21,8	26,5	21,8	23,2	12,8	11,3	13,9	14,2
Чернівецька	9,9	11,7	10,7	10,5	20,2	24,9	22,3	21,1	12,2	10,7	13,1	13,5
Чернігівська	24,9	20,4	20,5	21,1	20,8	31,2	28,2	28,0	11,0	9,5	8,8	8,6

Додаток 3

Переваги та недоліки бюджетної децентралізації

Переваги	Функції держави		Недоліки
Можливість збереження макроекономічної стабільності	Стабілізаційна	Розподільча	Поглиблює диференціацію у рівнях розвитку регіонів
Можливість забезпечення певного рівня економічної активності	Розподільча		Зростання витрат на надання суспільних послуг для невеликих територій у випадку поширення «ефекту масштабу»
Забезпечення надання певного рівня суспільних послуг та раціональне використання бюджетних коштів		Контролююча	Мінімізує ефективність контролю центральної влади за бюджетним процесом на місцевому рівні
Забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування в прийнятті рішень			Сприяє росту корупції
Стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощування власного бюджетного			

потенціалу			
------------	--	--	--

Додаток И

Складові етапи управління проекту співробітництва територіальних
громад

№	Назва етапу	Складові
1	2	3
1	Мотивація	Фактори економічного зростання Об'єднання ресурсів Економічна ефективність витрат Концентрація послуг Залучення інвестицій Покращення якості та збільшення кількості послуг Акумуляування різних видів ресурсів Спільне використання майна Ефективна логістика Професійний кадровий потенціал Безпека та чисте довкілля
2	Організація	Аналіз потреб і можливостей Ініціювання Рішення про надання згоди Комісія Громадське обговорення Договір Структурний підрозділ для реалізації
3	Планування	Форма співробітництва Предмет і структура проекту Проектний аналіз Ресурси (фінансові, майнові, трудові, інші) Кошторис доходів і витрат Показники ефективності проекту

		Прогноз та управління ризиками
4	Контроль	Форма звітності, термін подання Методика визначення показників Моніторинг звітності Висновки моніторингу Аналіз проблем, ризиків і загроз Кінцеві висновки та рішення

Система показників соціально-економічного розвитку регіонів[3]

Блок	Група	Показник, що характеризує групу
ЕКОНОМІКА	Основні економічні характеристики	ВРП на одну особу
		Інвестиції в основний капітал
		Інвестиції в основний капітал на одну особу
		Вартість основних засобів регіонів
	Виробничий потенціал	Виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу
		Валова продукція рослинництва
		Валова продукція тваринництва
		Загальна енергоефективність
		Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг), питома вага регіону
		Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг)
		Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу
	Підприємницьке середовище	Кількість суб'єктів Єдиного Державного Реєстру підприємств та організацій України
		Кількість зайнятих працівників на суб'єктах господарювання
		Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами господарювання

	Зовнішньоекономічна діяльність	Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в регіони України
		Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу
		Загальні обсяги експорту товарів та послуг
		Загальні обсяги імпорту товарів та послуг
	Науковий і інноваційний потенціал та	Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи
		Обсяг інноваційної продукції
		Кількість інноваційно-активних підприємств у промисловості за напрямками інноваційної діяльності
		Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт
	Рівень розвитку інфраструктури	Вантажооборот за усіма видами транспорту
		Пасажирооборот за усіма видами транспорту
		Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям
		Щільність залізничних колій загального користування
НАСЕЛЕННЯ	Соціальний рівень	Економічне активне населення у

	віці 15-70 років
	Зайнятість населення у віці 15-70 років
	Рівень зареєстрованого безробіття
	Доходи населення
	Середньо місячна заробітна плата
	Чисельність наявного населення на початок року
	Загальні коефіцієнти народжуваності та смертності
	Тривалість життя чоловіків та жінок
	Кількість загальноосвітніх навчальних закладів
	Кількість вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації
	Кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації
	Чисельність лікарів
	Чисельність оздоровлених у санаторно-курортних і оздоровчих закладах
	Забезпеченість населення житлом
	Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання
	Коефіцієнт використання місткості готелів та ін. місць для тимчасового проживання

ДОВКІЛЛЯ	Екологічний стан	Потужність очисних споруд
		Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти
		Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення
		Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення у розрахунку на одну особу
		Утворення відходів у розрахунку на одну особу